

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VIEŠOSIOS TEISĖS INSTITUTAS**

AGNĖ BUGIENĖ

Administracinės teisės studijų programos ADTmis4-01 gr. studentė

BALTIJOS ŠALIŲ TEISMŲ SISTEMOS: LYGINAMOJI ANALIZĖ

Magistro baigiamasis darbas

**Darbo vadovė –
Prof. dr. Milda Vainiutė**

Vilnius, 2016

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. TEISMO VIETA VALSTYBĖS VALDŽIOS INSTITUCIJŲ SISTEMOJE	7
1.1. Teisminės valdžios charakteristika	7
1.2. Teisminės valdžios aspektai Baltijos valstybėse.....	9
2. BALTIJOS VALSTYBIŲ TEISMŲ SISTEMŲ ISTORINIAI ASPEKTAI (1918–1940 M.)	12
2.1. Lietuvos teismų sistemos raida 1918–1940 m.....	12
2.2. Teismų sistemos raida 1918–1940 m. Latvijoje	17
2.3. Estijos teismų sistemos raida 1918–1940 m.....	20
3. DABARTINĖ BALTIJOS ŠALIŲ TEISMŲ SISTEMA.....	23
3.1. Lietuvos, Latvijos ir Estijos konstitucinės kontrolės institucijos.....	23
3.2. Baltijos šalių bendrosios kompetencijos teismai	35
3.3. Lietuvos, Latvijos ir Estijos specializuoti teismai	51
IŠVADOS	59
PASIŪLYMAI	61
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	62
ANOTACIJA	68
ANOTATION	69
SANTRAUKA	70
SUMMARY	71
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	72

IVADAS

Probleminė situacija. Magistro baigiamajame darbe analizuojama problema gali būti formuluojama tokiais probleminiais klausimais: kokiomis charakteristikomis pasižymi teisminė valdžia? Kas sąlygojo Baltijos šalių teismų sistemų formavimąsi? Kokiais ypatumais pasižymi šiandieninė Baltijos šalių teismų sistema, kokie skirtumai ir panašumai lyginamosios analizės metu atsiskleidžia? Kaip būtų galima (jei reikia) tobulinti Lietuvos Respublikos teismų sistemą?

Baigiamojo darbo aktualumas. Teismas – tai viena iš valstybės valdžios institucijų, kurios pagrindinis tikslas yra vykdyti teisingumą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarime yra pasisakęs, jog „teismai vykdo teisingumą, t. y. sprendžia teisinius konfliktus, priimdami teisinius sprendimus. <...> Demokratinėje valstybėje socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra tas, kad teismai, spręsdami teisinius konfliktus, užtikrina Konstitucijoje, įstatymuose, kituose jiems neprieštarujančiuose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą.“¹

Teismas gali būti suprantamas ir kaip teisminės valdžios elementas. Toks teismo suvokimas leidžia teigti, jog sąvoka „teisminė valdžia“ kyla iš valdžių padalijimo principo, kuris numato, jog teisminė valdžia yra nepriklausoma nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių.

Lietuva, Latvija ir Estija – trys Baltijos valstybės, kurias ne tik jungia panaši istorija, bet ir panaši valdžios sudėtis, t. y. įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė. Lietuva ir Estija valdžių padalijimo principą savo Konstitucijose įtvirtino atskiru straipsniu, Latvijos Konstitucijoje tokio straipsnio nėra. Visgi pats Konstitucijos tekstas leidžia suprasti, kad Latvijoje kaip ir kitose Baltijos valstybėse valdžių padalijimo principas yra įtvirtintas.

Dabartinės Baltijos valstybių teismų sistemos yra įtvirtintos pagrindiniuose šalių dokumentuose – Konstitucijose ir kituose teismų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose. Kiekvienos valstybės teismų misija buvo ir iki šiol yra užtikrinti teisingumą, kad būtų apgintos pažeistos piliečių teisės.

Baltijos valstybių teismų sistemos turi tam tikrų panašumų, tačiau yra ir skirtumų. Kaip pavyzdį galima būtų paminėti tai, jog Lietuva ir Latvija yra pasirinkusios europietiškąjį konstitucinės justicijos modelį, o Estija – amerikietiškąjį. Be to, nors jau pirmosiose Baltijos šalių Konstitucijose buvo įtvirtinta teismų veikla ir valdžia, tam tikrus teismų veiklos pakeitimus lėmė

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos 1993–2009 m.* (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010 m.), 878. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

įvairios istorinės aplinkybės, todėl šiandien kiekvienoje Baltijos valstybėje sukurta teismų sistema ir teismų struktūra turi savitų bruožų. Teisėjų darbo ypatumai valstybėse taip pat nevienodi. Detaliau šis klausimas aptartas magistro baigiamojo darbo tekste.

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama tema yra aktuali, kadangi išanalizavus Baltijos šalių teismų sistemų skirtumus ir panašumus, galima nustatyti, kuri iš trijų Baltijos valstybių teismų sistemų yra optimali, identifikuoti geriausias šios sistemos bruožus ir svarstyti teismų sistemos tobulinimo Lietuvoje klausimą.

Mokslinis naujumas ir tiriamos problemos iširtumo lygis. Analizuojama magistro baigiamojo darbo tema yra nauja, kadangi anksčiau Baltijos valstybių teismų sistemų lyginamoji analizė nebuvo atlikta, Lietuvos, Latvijos, Estijos teismų sistemų ypatumai nebuvo detaliau nagrinėti. Moksliniuose darbuose² lyginamuoju aspektu atlikta tik Lietuvos, Latvijos ir Estijos pagrindinių įstatymų (Konstitucijų) analizė.

Pagrindiniai šaltiniai, kuriais remiamasi magistro baigiamajame darbe, yra Lietuvos Respublikos Konstitucija³, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai⁴, Konstitucinio Teismo įstatymas⁵, Lietuvos Respublikos teismų įstatymas⁶. Siekiant baigiamojo darbo išsamumo ir detalumo, taip pat remiamasi Latvijos Respublikos Konstitucija, Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymu⁷, Estijos Respublikos Konstitucija, Estijos Respublikos teismų įstatymu⁸ ir kitais teisės aktais.

Taip pat magistro baigiamajame darbe naudojami papildomi šaltiniai, kurie padeda geriau suprasti trijų analizuojamų Baltijos valstybių teismų sistemas, – G. Danišausko⁹, M. Romerio¹⁰, E. Vaitiekienės ir S. Vidrinskaitės, A. Abramavičiaus, L. Jurcena, J. Laffranque ir kitų Lietuvos bei užsienio šalių autorių moksliniai darbai.

Baigiamojo darbo reikšmė. Magistro baigiamajame darbe apžvelgtas trijų Baltijos valstybių – Lietuvos, Latvijos, Estijos – teismų sistemos formavimasis, nurodytos pagrindinės minėtų sistemų charakteristikos, identifikuotos stipriosios ir tobulintinos pusės. Naudingos

² Laura Stankevičienė, “Šiuolaikinės Baltijos šalių (Lietuva, Latvija, Estija) Konstitucijos” (magistro baigiamasis darbas, Mykolas Romeris universitetas, 2007), http://vddb.laba.lt/fedora/get/LTeLABa0001:E.02~2007~D_20080128_11094185137/DS.005.0.02.ETD

³ “Lietuvos Respublikos Konstitucija,” Valstybės žinios, Nr. 33-1014 (1992).

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos 1993–2009 m. (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010 m.).

⁵ “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas,” Valstybės žinios, Nr. 6-120 (1993).

⁶ “Lietuvos Respublikos teismų įstatymas,” Valstybės žinios, Nr. 46-851, (1994).

⁷ Latvia Constitutional Court Law, žiūrėta 2016 02 16, <http://www.humanrights.lv/doc/latlik/satvties.htm>

⁸ Court Act of Estonia, žiūrėta 2016 02 16, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514022014001/consolide>

⁹ Gintautas Danišauskas, *Teisės saugos institucijos* (Vilnius: Justitia, 2013).

¹⁰ Mykolas Romeris, *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose* (Vilnius: Pozicija, 1994).

informacijos šiame darbe gali rasti ne tik įvairių teisės mokslo sričių studentai, bet ir kiti asmenys, besidomintys Baltijos šalių teismų sistemomis ir ketinantys atlikti panašaus pobūdžio tyrimus ateityje.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti Baltijos šalių teismų sistemų istorinę raidą, aptarti dabartinių Lietuvos, Latvijos, Estijos teismų sistemų ypatumus ir atlikti jų lyginamąją analizę.

Siekiant įgyvendinti darbo tikslą, magistro baigiamajame darbe keliami tokie **uždaviniai**:

1. Nurodyti esmines teisminės valdžios charakteristikas.
2. Apžvelgti Lietuvos, Latvijos ir Estijos teismų sistemų istorinius aspektus.
3. Atlikti dabartinių Baltijos šalių teismų sistemų lyginamąją analizę.

Magistro baigiamajame darbe naudoti tyrimo metodai:

1. **Istorinis metodas** taikomas analizuojant istorines Lietuvos, Latvijos ir Estijos teismų sistemų kūrimosi aplinkybes.
2. **Lyginamasis metodas** taikomas lyginant teoretikų darbus, analizuojančius Baltijos šalių teismų sistemas. Taip pat šis metodas taikomas tiriant Lietuvos, Latvijos ir Estijos teismų sistemų panašumus ir skirtumus.
3. **Dokumentų analizės metodas** naudojamas analizuojant Lietuvos ir užsienio autorių mokslinę literatūrą, teismų praktiką, oficialius leidinius ir teisės aktus, susijusius su Baltijos šalių teismų sistemomis.
4. **Apibendrinimo metodas** tyrime naudojamas darbo pabaigoje išanalizuotai medžiagai ir gautiems duomenims apibendrinti bei išvadoms suformuluoti.

Tyrimo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro: įvadas, 3 dalys, išvados bei pasiūlymai. Darbo pabaigoje yra pateiktas naudotos literatūros sąrašas bei santrauka lietuvių bei užsienio kalbomis, anotacija lietuvių ir anglų kalba.

Pirmajame darbo skyriuje, kuris susideda iš dviejų poskyrių, aprašoma teismo vieta valdžios institucijų sistemoje, pateikiama teisminei valdžiai būdinga charakteristika ir analizuojamas Lietuvos, Latvijos ir Estijos teismų įtvirtinimas jų valdžių sistemose.

Antrajame darbo skyriuje analizuojama ir lyginama visų trijų Baltijos valstybių teismų sistemų istorinė raida 1918–1940 metais. Šis skyrius sudarytas iš 3 poskyrių, kuriuose analizuojama kiekvienos valstybės teismų sistemos raida atskirai.

Trečiajame darbo skyriuje aptariama po Nepriklausomybės atkūrimo susiformavusi ir iki šių dienų funkcionuojanti Baltijos valstybių teismų sistema. Šis skyrius taip pat suskirstytas į 3

poskyrius, kuriuose atskirai aptariami visų trijų valstybių konstitucinės priežiūros institucijos, bendrosios kompetencijos bei specializuoti teismai.

Ginamieji teiginiai. Lietuvos, Latvijos ir Estijos teismų sistemų analizė parodė, kad šių valstybių teismų sistemos yra panašios, tačiau tam tikri ypatumai, egzistuojantys kitų Baltijos valstybių teismų sistemose (konstitucinio skundo institutas ir kt.), gali būti taikytini ir Lietuvos teismų sistemoje.

1. TEISMO VIETA VALSTYBĖS VALDŽIOS INSTITUCIJŲ SISTEMOJE

1.1. Teisminės valdžios charakteristika

„Valdžių padalijimas – tai vienas iš svarbiausių konstitucinių principų, kuris lemia valstybės valdžios organizaciją, jos funkcionavimą, garantuoja žmogaus teises, laisves ir yra vienas iš svarbiausių veiksnių, užtikrinančių demokratinę valstybės plėtrą.“¹¹ Kiekvienoje demokratinėje valstybėje valdžia turėtų būti atskirta remiantis valdžių padalijimo principu. Kadangi valstybės pagrindinės trys funkcijos yra leisti įstatymus, juos vykdyti ir spręsti ginčus, valstybės valdžia yra dalijama į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžias. Kiekviena valdžia vykdydama savo funkcijas yra nepriklausoma ir savarankiška.

Valdžių padalijimo principas pirmą kartą paminėtas pirmosiose rašytinėse konstitucijose. Jau 1878 m. JAV Konstitucijoje buvo įtvirtinta valdžių padalijimo teorija. Apie valdžių padalijimo teorijos pradžią rašė tokie autoriai kaip Dž. Lokas, Ch. L. Monteskje ir kt., kurie teigė, jog „teisminė valdžia turi būti nepriklausoma nuo politinės įtakos, teisėjai negali būti keičiami, jie turi būti nepriklausomi ir neliečiami bei klausyti tik įstatymo.“¹² Valdžių padalijimo principas numato, jog kiekviena valstybės valdžia, įgyvendindama savo funkcijas, turi būti nepriklausoma viena nuo kitos ir savarankiška. Taip pat šis principas numato, kad kiekviena valdžia turi pareigą viena kitą kontroliuoti. Toks kontroliavimas užtikrina, kad kiekviena valdžia nepiktnaudžiaus galiomis, kurias turi vienas asmuo ar viena institucija.

Teisminė valdžia vykdo ir teisėtumą. O šias funkcijas atlikdama ji vadovaujasi Konstitucija ir Seimo priimtais teisės aktais. Teisminė valdžia yra nepriklausoma nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių. Teismai šiandieninėje valstybėje turi teisę kontroliuoti įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių veiklą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, jog „valdžių padalijimo principas – tai pamatinis Konstitucijoje įtvirtintas demokratinės teisinės valstybės organizacijos ir veiklos principas“¹³, tačiau teisminė valdžia, t. y. teismai, nėra per daug atskirti nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių. Juk galiausiai šių dviejų valdžių teisės aktai ir sprendimai nustato, kokie klausimai bus nagrinėjami teismuose. „Teisminė valdžia yra integruota į valstybės valdžių stabdžių ir atsvarų sistemą ir konstitucinės nuostatos „teisėjai klauso

¹¹ Kazimieras Monkevičius, *Valdžių padalijimo principas kaip demokratijos veiksnys: atvejo studija*, (Santalka. Filosofija. 2009, t. 17, nr. 1), 51, žiūrėta 2016 02 05 <file:///C:/Users/User/Desktop/Downloads/26-125-1-PB.pdf>

¹² Gintautas Danišauskas, *supra* note 4, p. 33.

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *supra* note 4, p. 58.

tik įstatymo“ dėka¹⁴. Kadangi teismai yra nepriklausomi ir savarankiški, niekas negali jų kontroliuoti ar daryti įtaką teisėjų darbui, jų priimamiems sprendimams ir pan. Taigi teisminė valdžia, t. y. teismai, yra svarbi ne tik tuo, jog vykdo teisingumą, bet ir tuo, jog gali daryti realų poveikį įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių sprendimams. Teismai tampa teismine valdžia, kai jie yra įtraukiami į stabdžių ir atsvarų sistemą. Teisminė valdžia, būdama ypatingoje stabdžių ir atsvarų sistemos vietoje, turi ginti ir saugoti kiekvieno asmens teises ir interesus. Tokius veiksmus ji atlieka, kai vykdo teisingumą ir priima su kiekvienu asmeniu susijusius sprendimus. „Būtent dėl to teisminei valdžiai suteikta teisė tikrinti įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių priimamų teisės aktų teisėtumą, spręsti valstybės institucijų ginčus, nagrinėti piliečių skundus dėl valstybės institucijų ir pareigūnų veiksmų.“¹⁵

Dar vienas iš svarbių teisminės valdžios bruožų yra tai, jog kitos dvi valdžios negali panaikinti teismų priimtų sprendimų. Be kita ko, įstatymų leidžiamosios valdžios priimtus teisės aktus teismai gali pripažinti Konstitucijai prieštaraujančiais ir taip teisės aktai gali netekti galios. Teismams taip pat suteikta galimybė pakeisti ar panaikinti vykdomosios valdžios sprendimus. Taigi teisminė valdžia saugo ir gina žmogaus teises ir prižiūri, jog valstybėje priimti teisės aktai atitiktų Konstituciją. Už žmogaus teisių saugojimą ir gynimą atsakingi bendrosios kompetencijos ar specializuoti teismai, o teisės aktų konstitucinę priežiūrą atlieka Konstitucinis Teismas ar kitos šią funkciją atliekančios specializuotos institucijos. Būtina pabrėžti, jog teismų nepriklausomumas nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių nėra suprantamas pažodine prasme. Teismai yra susieti su kitomis valdžiomis – įstatymų leidžiamoji valdžia priima įstatymus, kurie susiję su teismų veikla, teismų sistemos nustatymu, numato teisėjų statusą, vykdomoji valdžia padeda teismams ir teismų sistemai panaudoti biudžeto lėšas, abi šios valdžios formuoja teisėjų korpusą.

Kaip minėta anksčiau, viena iš pagrindinių teisminės valdžios funkcijų yra vykdyti teisingumą. Teisinėje literatūroje¹⁶ teisingumas suprantamas keliomis prasmėmis:

- „gyvenimišku (buitiniu) požiūriu – kaip bet kokių santykių teismo nagrinėjimo ir subjektyviai palankaus sprendimo priėmimo galimybė;
- teisiniu požiūriu – kaip teismo procesas bylose nagrinėjant baudžiamąsias, civilines ar administracines bylas. Visi teismo sprendimai pirmiausiai turi būti teisėti, t. y. atitikti norminių

¹⁴ Haroldas Šinkūnas, *Valdžių padalijimo principas ir teisminės valdžios vieta valdžių padalijimo sistemoje* (Teisė, 2003), 119, žiūrėta 2016 02-26 <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367189705093/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Gintautas Daniškauskas, *supra* note 4, p. 37-38.

teisės aktų reikalavimus ir tik tuo pagrindu teisingi. Dėl to galima išskirti šiuos pozityvaus teisingumo požymius:

- a) teisingumą vykdo vienintelė teisingumo institucija – teismas;
- b) teisingumas vykdomas bylų proceso metu nagrinėjant baudžiamąsias, civilines ar administracines bylas;
- c) norminiu pagrindu reglamentuota speciali procesinė teisingumo vykdymo tvarka, t. y. atitinkamoms byloms atitinkamas procesas, bylas nagrinėjant nuo pradžios iki galo;
- d) kiekviena byla turi būti išspręsta teisėtai, pagrįstai ir teisingai;
- e) teismas privalo išspręsti bylą iš esmės ir atsakyti į klausimą, kas teisybė konkrečioje situacijoje. Kai teismas išsprendžia bylą, jos nagrinėjimas baigiamas teisingumo vykdymo aktu;
- f) kilus abejonių dėl teismo baigiamojo akto konkrečioje byloje pagrįstumo ir teisingumo įstatymų reglamentuota galimybė šį aktą peržiūrėti aukštesnės instancijos teismuose.¹⁷

Taigi apibendrinant, galima teigti, jog teisminė valdžia, t. y. teismai, yra nepriklausoma ir savarankiška valdžia. Visgi negalima teigti, kad teisminė valdžia visiškai nepriklausoma, nes įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžios prisideda prie to, jog teisminė valdžia sklandžiai funkcionuotų.

1.2. Teisminės valdžios aspektai Baltijos valstybėse

Kaip jau buvo minėta, valstybės valdžia yra skirstoma į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę. Šis valdžių padalijimo principas yra priskiriamas ir Baltijos šalių valstybėms. Valdžių padalijimo principą įtvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 5 straipsnis. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarime teigiama: „Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Šiame ir kituose Konstitucijos straipsniuose įtvirtintas valdžių padalijimo principas. Teisminė valdžia – viena iš valstybės valdžių, kuriai vienintelei patikėta vykdyti teisingumą. Šios funkcijos negali vykdyti jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas. Tik savarankiška ir visavertė teisminė valdžia gali sėkmingai įgyvendinti jai patikėtą funkciją.“¹⁸ „Pagal Konstituciją valstybės valdžia organizuota ir įgyvendinama remiantis valdžių padalijimo principu. Šis principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskirtos, pakankamai savarankiškos, kad tarp šių valdžių turi būti pusiausvyra. Kiekviena valdžios institucija turi jos paskirtą atitinkančią kompetenciją, kurios konkretus turinys priklauso nuo to, kokiai

¹⁷ Gintautas Daniškauskas, *supra* note 4, p. 37-38.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *supra* note 4, p. 59-60.

valstybės valdžiai ši institucija priklauso, taip pat nuo jos vietos tarp kitų valstybės valdžios institucijų, jos įgaliojimų santykio su kitų valstybės valdžios institucijų įgaliojimais.“¹⁹

Latvijos Respublikos Konstitucijoje valdžių padalijimo principas nėra tiesiogiai paminėtas, tačiau galima teigti, jog toks valdžių padalijimas šioje valstybėje taip pat egzistuoja. Tai patvirtina faktas, kad Konstitucijoje įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ir teisminei valdžioms yra skirti atskiri skyriai, kuriuose aptariamos šių valdžių funkcijos ir kiti su jomis susiję klausimai. Šis principas įtvirtintas Latvijos Respublikos įstatyme „Dėl teisminių galių“²⁰. Šio įstatymo 1 skyriaus 1 straipsnyje numatyta, jog „nepriklausoma teisminė valdžia Latvijoje egzistuoja šalia įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių.“²¹ Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo prezidento patarėja Laila Jurcena savo pranešime²² aptarė valdžių padalijimo principą. Jame buvo pasakyta, kad „valdžių padalijimo principas atlieka esminį vaidmenį demokratinėje valstybėje, kadangi jis riboja ne tik valstybės valdžių diskreciją, tačiau taip pat palengvina ir asmenims užtikrinti teises ir laisves.“²³

Estijos Respublikos Konstitucijos 4 straipsnis numato, kad „Parlamento (est. *Riigikogu*), Respublikos Prezidento, Vyriausybės ir Teismų veikla pagrįsta valdžių atskyrimo ir pusiausvyros principu.“²⁴. Visos šios valdžios yra atskirtos, tarp jų vyrauja pusiausvyra ir visos valdžios yra priklausomos viena nuo kitos. Būtent šis Konstitucijos straipsnis numato, jog Estijos teisminė valdžia turi būti atskirta nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių, tarp šių valdžių turi vyrauti pusiausvyra, jog piliečiai galėtų pasitikėti teismu, kaip nepriklausoma ir objektyvia institucija. Estijos juristas Poigo Nuuma straipsnyje „Estijos Konstitucija apie valdžių atskyrimą ir teismus“ rašė: „Teismas niekada nebandė reguliuoti įstatymų leidžiamosios valdžios, ar duoti tam tikrus nurodymus vykdomajai valdžiai. Tačiau įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžios, ignoruodamos Konstitucijos nuostatas, reguliuoja ir duoda tam tikrus nurodymus teisminei valdžiai.“²⁵. Estijos Konstitucijos kūrėjai sutinka su tokia teismo pozicija, kadangi pirmosios

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *supra* note 4, p 58.

²⁰ Law „On Judicial Power“, 1993, žiūrėta 2016 02 10, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN018383.pdf>

²¹ *Ibid.*

²² Laila Jurcena, "Separation of Powers and Independence of the Constitutional Court of the Republic of Latvia" *2nd Congress of the World Conference on Constitutional Justice "Separation of Powers and Independence of Constitutional Courts and Equivalent Bodies"* (Rio de Janeiro, 16-18 January 2011), 1, žiūrėta 2016 02 10 http://www.venice.coe.int/WCCJ/Rio/Papers/LAT_Jurcena_E.pdf

²³ *Ibid.*

²⁴ Estijos Respublikos Konstitucija, 1992, žiūrėta 2016 02 03, <https://www.president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution/index.html#1>

²⁵ Poigo Nuuma, "The Constitution of the Republic of Estonia about Separation of Powers and Courts" (2005), 54, žiūrėta 2016 03 02 http://deepthought.ttu.ee/majandus/tekstid/TUTWPE_05_128.pdf

instancijos ir apeliacinės instancijos teismų administravimas priklauso nuo vykdomosios valdžios. Tik Aukščiausiasis Teismas turi teisę į teismų savivaldą, kadangi jis yra nepriklausomas. Estijoje vykdomoji valdžia ne tik administruoja teismų sistemą, bet ir kitas teises institucijas. Vienas Aukščiausiojo Teismo teisėjas yra pasakęs, jog „teismas, kuris administruoja teisingumą, turėtų būti nepriklausomas ne tik tada, kai daromi sprendimai, bet ir kitose savo funkcijų srityse. Tai yra reikalinga, norint apsaugoti visuomenės narius nuo tironijos.“²⁶ Ši Estijos teismų problema daug kartų buvo aptarta įvairiuose susitikimuose, konferencijose ir kt. Vis dėlto šioje valstybėje linkstama prie to, jog teismai būtų priklausomi nuo vykdomosios valdžios, nes teismai yra atgrasomi nuo teismų savivaldos, ir ji paskiriama teisingumo ministerijai. Nepaisant Estijos juristo aprašytos situacijos, valdžios institucijos stengiasi laikytis Konstitucijoje įtvirtinto valdžių padalijimo principo.

Apibendrinant, galima pažymėti, jog Lietuvos Konstitucijos pirmuosiuose straipsniuose įtvirtintas teisminės valdžios atskyrimas nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių.

Latvijos Konstitucijoje nėra tiesiogiai įtvirtintas valdžių padalijimo principas, tačiau toks principas egzistuoja.

Estijoje Konstitucija ir teisės aktai įtvirtina teisminės valdžios savarankiškumą ir nepriklausomumą, tačiau šalies teisininkai abejoja dėl teisminės valdžios atskyrimo, savarankiškumo ir nepriklausomumo.

²⁶ Poigo Nuuma, *supra* note 10, p. 54.

2. BALTIJOS VALSTYBIŲ TEISMŲ SISTEMŲ ISTORINIAI ASPEKTAI (1918–1940 M.)

Iki Nepriklausomybės atkūrimo Baltijos valstybių teismai buvo sudaryti pagal to laikmečio sistemą. Po Nepriklausomybės atkūrimo Baltijos valstybėse buvo imtasi priemonių sudaryti teismų sistemą, kuri atitiktų nepriklausomų valstybių santvarką. Buvo parengti pagrindiniai įstatymai, reglamentuojantys teismų sistemas, o vėliau ir daugiau teisės aktų, siekiant jas tobulinti.

2.1. Lietuvos teismų sistemos raida 1918–1940 m.

1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Taryba pasirašė Lietuvos nepriklausomybės aktą, kuriuo nustatė, jog Lietuva yra atskirta nuo kitų valstybių. Tų pačių metų lapkričio 2 d. buvo priimtas pirmasis Lietuvos konstitucinis aktas – „Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai“, tačiau šio akto kūrėjai nei vienu žodžiu neužsiminė apie pačius teismus. Situacija dėl teismų sistemos įkūrimo nesikeitė ir vėliau. 1919 m. balandžio 4 d. Valstybės tarybos priimti antrieji „Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai“ apie teismus taip pat neužsiminė. Autoriai²⁷ svarsto, ar galėjo to priežastimi būti faktas, jog 1919 m. balandžio 4 d. akte didžioji dalis nuostatų buvo žodis į žodį atkartojanti pirmąjį akto tekstą. Teismai taip pat buvo pamiršti ir 1920 m. birželio 10 d. Steigiamojo Seimo priimtoje Lietuvos Laikinojoje Konstitucijoje. Prof. Mykolo Romerio²⁸ nuomone, taip nutiko dėl to, jog stigo lėšų teisiniam išsilavinimui įgyti, teisininkų trūkumas buvo juntamas ir dėl iki tol ilgai buvusio uždaryto Vilniaus universiteto. Esant tokiai situacijai, Lietuvos valdžia neskubėjo organizuoti teismų veiklos.

Pirmasis įstatymas, susijęs su teismų veikla, buvo priimtas Valstybės tarybos 1918 m. lapkričio 28 d., jį parengė Petras Leonas²⁹. Tai buvo „Laikinasis teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymas“. Pagal šį įstatymą Lietuvoje teismai buvo organizuojami pagal Rusijos teismų pavyzdį, tačiau šiek tiek jį pakoreguojant. Šiame įstatyme buvo numatyta tripakopė teismų sistema. Kiekvienoje apskrityje ir mieste, kurie turėjo daugiau nei 20 tūkstančių gyventojų, buvo numatyta žemiausia teismų grandis – taikos teisėjai. Apygardų teismai buvo tvirtinami buvusiose Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gubernijose. Aukščiausia teisminė grandis numatyta visai valstybės teritorijai buvo Vyriausiasis Lietuvos tribunolas. Kadangi trūko gerų teisinės srities specialistų ir finansinių

²⁷ Mindaugas Maksimaitis „Istorinės teisminės valdžios ištakos Lietuvoje,“ iš *Teisminės valdžios problemos Lietuvoje*, Konferencija, skirta teismų reformos Lietuvoje įgyvendinimo analizei (Vilnius, 1996 m. rugsėjo 19 d.), 18.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*, p. 19.

išteklį, buvo numatytas tik nedidelis kiekis taikos teisėjų ir apygardų teismų. 1921 m. birželio 15 d. Steigiamojo Seimo priimtas „Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo, civilinio ir baudžiamojo proceso įstatymų pakeitimas ir papildymas“³⁰ numatė, jog apygardų teismų veiklos teritoriją iš kelių apskričių galėjo nustatyti teisingumo ministras. Dėl šios priežasties šalia jau įkurtų Vilniaus, Kauno, Marijampolės (buvusių Suvalkų) apygardos teismų nuo 1922 m. buvo įsteigtas Šiaulių apygardos teismas, o nuo 1925 m. – ir Panevėžio apygardos teismas.

Valstybės tarybos priimtas „Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymas“ kiekvienai teismų sistemai numatė jiems skirtas kompetencijas nagrinėjant civilines ir baudžiamąsias bylas. Taikos teisėjams ir apygardų teismams šis įstatymas reglamentavo galimybę tam tikrais atvejais nagrinėti bylas, susijusias su administracinių įstaigų ir pareigūnų nutarimais. Apygardų teismams buvo suteikta teisė apeliacine tvarka nagrinėti taikos teisėjų nagrinėtas bylas, o Vyriausiajam Lietuvos tribunolui – apygardos teismų nagrinėtas bylas. Šis įstatymas įtvirtino nuostatas, jog teisingumo ministrui buvo pavesta galimybė skirti ir šalinti taikos teisėjus. Apygardų teismų ir Vyriausiojo Lietuvos tribunolo pirmininkus ir narius pagal įstatymą skirti ir šalinti buvo suteikta galimybė Valstybės tarybos prezidiumui, tačiau tik teisingumo ministro teikimu. Esant dideliame teisininkų trūkumui, 1919 m. gruodžio 11 d. buvo priimtas „Teismo kandidatų įstatymas“. Šis įstatymas numatė, jog pretendentas į Lietuvos teismo teisėjus turi būti bent 20 metų amžiaus ir turėti vidurinį išsilavinimą. Kaip matyti, pretendentams buvo taikomi labai menki reikalavimai, tačiau iš karto jie nebūdavo paskirti teisėjais. Visų pirma, tokie kandidatai turėjo dvejus metus atlikti praktiką teisme, o tada – laikyti teisėjų egzaminus. Išlaikiusieji egzaminus iš karto būdavo paskiriami į laisvas teismo darbuotojo darbo vietas žemesniuose teismuose. Taikos teisėjai bylas nagrinėdavo vienasmeniškai, o kituose teismuose bylos buvo nagrinėjamos trijų teisėjų kolegijos. Kadangi viena iš didžiausių teismų sistemos problemų buvo teisėjų trūkumas, įstatyme buvo numatyta nuostata, jog apygardos teismai į bylos nagrinėjimą galėjo pasikviesti taikos teisėją, o Vyriausiasis Lietuvos tribunolas – apygardos teismo narį.

Didelį postūmį Lietuvos teismų sistemai padarė 1922 m. rugpjūčio 1 d. priimta Lietuvos Konstitucija³¹, kurią priėmė Steigiamasis Seimas. Jos 2 straipsnis nurodė, jog valstybės valdžią vykdo Seimas, Vyriausybė ir Teismas. Taigi ši pirmoji Lietuvos Konstitucija įtvirtino faktą, jog teismas buvo vienas iš valstybės valdžios elementų. Konstitucijos kūrėjai numatė, jog teisminė valdžia Lietuvoje turi būti nepriklausoma ir atribota nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių. Pirmosios Konstitucijos 64 ir 64 straipsniuose buvo įtvirtinta, jog savo funkcijas teismas

³⁰ Mindaugas Maksimaitis, *supra* note 12, p. 20.

³¹ *Ibid.*, p. 22.

vykdo remdamasis įstatymais, o teismo sprendimai skelbiami Lietuvos Respublikos vardu ir tik teismas gali pakeisti sprendimą. Šios Konstitucijos straipsnių nuostatos garantavo teismų veiklos nepriklausomumą nuo kitų valdžios institucijų ir įtvirtino teismo atstovavimą valstybei. Reikia pažymėti, kad šios pirmosios Konstitucijos nuostatos dėl teismų buvo įtvirtintos ir vėlesnėse Lietuvos Konstitucijose.

Vienas didelis visų Lietuvos Konstitucijų trūkumas buvo tas, jog nei viena nereglementavo teisėjų nepriklausomumo garantijų įtvirtinimo. Pirmoji Lietuvos Konstitucija teisėjų asmens statuso ir kitus klausimus, susijusius su teismais, pavedė numatyti tam tikram įstatymui, tačiau, galiojant pirmajai Konstitucijai, įstatymas, kuris reglamentuotų teismų organizavimą ir teisėjo asmens statusą, nebuvo išleistas. 1924 m. buvo bandymų parengti kelis Teismų santvarkos įstatymo projektus, tačiau jie nebuvo svarstyti, nes valdžiai ir visuomenei „Laikinis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymas“ buvo tinkamas ir priimtinas. Šis laikinasis įstatymas galiojo 15 metų.

Didžiulius pokyčius teismų sistemoje įnešė 1933 m. liepos 11 d. Valstybės tarybos parengtas ir priimtas „Teismų santvarkos įstatymas“³². Šis teisės aktas reglamentavo ne tik pačių teismų sistemų organizavimą, kompetenciją, teisėjų statusą, bet ir apėmė tardytojų, prokurorų, advokatų teisinę padėtį. Šiame įstatyme buvo numatyta keturių pakopų teismų sistema. Žemiausia teismų sistemos grandimi tapo apylinkės teismai, kuriuose dirbo po kelis teisėjus, o jų kompetencija buvo panaši į prieš tai buvusių taikos teisėjų kompetenciją. Teismų santvarkos įstatymas paliko ir ankščiau galiojusius apygardų teismus, kurie nagrinėjo svarbias civilines ir baudžiamąsias bylas, o apeliacine tvarka nagrinėjo apylinkių teismų išnagrinėtas bylas. Visgi šis įstatymas teismų sistemą papildė dar viena teismo instancija – įtvirtino Apeliacinių rūmų institutą. Apeliaciniai rūmai apeliacine tvarka nagrinėjo apygardos teismuose pirmąja instancija išnagrinėtas bylas. Jie buvo ne tik apeliacinė instancija, bet ir pirmoji instancija byloms dėl nusikaltimų valstybės saugumui (prieš tai tokios bylos buvo teisingos apygardos teismams). Aukščiausia teismų sistemos dalimi išliko Vyriausiasis Lietuvos tribunolas, tačiau pokyčiai neaplenkė ir jo. Jam buvo panaikinta apeliacinė instancija ir Vyriausiasis Lietuvos tribunolas veikė kaip kasacinė instancija byloms, kurias išnagrinėjo apylinkių, apygardų teismai, Klaipėdos krašto teismai, Apeliaciniai rūmai ir Kariuomenės teismas. Vyriausiasis Lietuvos tribunolas veikė ir kaip pirmoji instancija byloms, susijusioms su kaltinamais Vyriausybės nariais. Apygardos teismuose, Apeliaciniuose rūmuose ir Vyriausiajame Lietuvos tribunele bylas nagrinėjo trijų teisėjų kolegija, tačiau tam tikrais atvejais bylas nagrinėjo visuotiniai visų šių teismų narių susirinkimai.

³² Mindaugas Maksimaitis, *supra* note 12, p. 23.

„Teismų santvarkos įstatymas“³³ taip pat numatė aukštesnius reikalavimus pretendents į teisėjus. Pagal šį įstatymą teisėjais galėjo tapti asmenys, sulaukę 25 metų ir turintys aukštąjį išsilavinimą. Pretendentai, norėję tapti apylinkės teismo teisėjais, turėjo atlikti bent dvejų metų teismo kandidato praktiką, būti išlaikę numatytus egzaminus ir būti bent metus ėję teismo sekretoriaus pareigas. Pretendentas į apygardos teismo teisėjus turėjo būti ne mažiau kaip trejus metus išdirbęs apylinkės teismo teisėju. Norintiesiems tapti Apeliacinių rūmų nariais buvo būtina trejų metų apygardos teismo teisėjo darbo patirtis, o Vyriausiojo Lietuvos tribunolo nariais galėjo tapti tik asmenys, turintys bent šešerių metų apygardos teismo teisėjo darbo patirtį. Pažymėtina, jog visų teismų pirmininkams buvo keliami dar aukštesni reikalavimai. Taip pat buvo numatyti atvejai, kada asmuo negalėjo pretenduoti į teisėjo poziciją: „teismo sprendimu atimtos teisės, kurie paskelbti neišsigalinčiais skolininkais, numatyti dar kai kurie kiti ribojimai.“³⁴ Svarbu pažymėti, jog 1933 m. „Teismų santvarkos įstatyme“ nebuvo numatyta teisėjų rinkimų tvarka. Jame buvo įtvirtinta nuostata, jog visus teismų sistemos teisėjus be jokių išimčių skiria prezidentas teisingumo ministro teikimu. Įstatymas taip pat numatė tam tikrų veiklos galimybių ir patiems teismams: atitinkamo teismo visuotinis susirinkimas buvo įpareigotas sudaryti kandidatų į apygardos teismų teisėjus ir Apeliacinių rūmų teisėjus sąrašus. Šie sąrašai buvo pateikiami teisingumo ministrui, o šis savo nuožiūra atrinkdavo kandidatus, kuriuos teikdavo prezidentui.

„Teismų santvarkos įstatymas“ be kita ko numatė ir teisėjų drausminę atsakomybę. Teisėjai už drausminius nusižengimus atsakydavo Teisėjų drausmės teisme, kuris buvo sudarytas iš Vyriausiojo Lietuvos tribunolo pirmininko ir keturių teisėjų. Šiame įstatyme taip pat buvo reglamentuotos teisėjų atleidimo galimybės. Įstatymas nustatė, jog „teisėjas, išstarnavęs šiose pareigose ne mažiau kaip trejus metus, iš tarnybos gali būti atleidžiamas tik tai jam pareiškus savo sutikimą; be savo sutikimo teisėjas galėjo būti atleistas tik be pateisinamos priežasties nustatytu laiku neatvykęs į paskirtą teisėjo vietą, netekęs Lietuvos pilietybės, paskelbtas neišsimokančiu skolininku, teismo sprendimu uždėjus jam globą, dėl ligos nesugebėdamas eiti pareigų ir dėl kai kurių kitų konkrečiai įvardytų priežasčių. Atleisti teisėją galėjo prezidentas teisingumo ministro teikimu.“³⁵ Pagal šį įstatymą tik drausmės teismo sprendimu teisėjai be savo sutikimo galėjo būti perkelti į žemesnes pareigas. Būti perkeltam į kitą tarnybos vietą buvo galima tik gavus paties teisėjo sutikimą, tačiau ir čia buvo numatytos išimties. Be sutikimo teisėjas galėjo būti perkeltas tada, jei jis dar nebuvo išdirbęs trejų metų, arba dėl kitų aplinkybių, kurias numatė „Teismų santvarkos

³³ Mindaugas Maksimaitis, *supra* note 12, p. 24.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*, p. 26

įstatymas“. 1940 m. liepos 1 d. buvo išleistas „Teismų santvarkos pakeitimo įstatymas“, kuriame buvo atsisakyta nuostatos dėl teisėjų nepakeičiamumo, įtvirtinta teisėjo atleidimo iš pareigų be jo sutikimo nuostata.

Nuo 1918 iki 1940 metų priimtose Konstitucijose ir teismų veiklą reglamentavusiuose įstatymuose įvairūs ribojimai buvo numatyti tik bendrosios kompetencijos teismams, tačiau nelietė teismų, kurie buvo susiję su valstybės institucijomis ir valdininkų veikla.

Prof. M. Romeris³⁶ kėlė klausimą dėl kasacinio teismo įtvirtinimo Lietuvoje, kadangi 1918 m. „Laikinis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymas“ nenumatė kasacinės instancijos. P. Leonas teigė, jog „teisingai išspręsti bylą užtenka dviejų teismo instancijų, o kasacinio teismo funkcijas puikiai atlieka Vyriausiasis Lietuvos tribunolas“³⁷, tačiau prof. M. Romeris su šia mintimi nesutiko. Jis paaiškino, kad kitose šalyse kasacinė instancija teismų sistemoje puikiai įsitvirtino ir kad ši instancija vienintelė kontrolės priemonė, atsakinga už bendrosios kompetencijos teismų teisingų sprendimų priėmimą ir pačių teismų veiklą. Kasacinė instancija Lietuvoje trumpai buvo įteisinta 1921 m. birželio 15 d. „Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo, civilinio ir baudžiamojo proceso įstatymų pakeitime ir papildyme“. Jame buvo numatyta, jog Vyriausiasis Lietuvos tribunolas nagrinėja kasacinius skundus dėl apygardų teismų nutarimų ir sprendimų, kurie buvo paskelbti apeliacine tvarka. Šis įstatymas nustatė, jog Vyriausiasis Lietuvos tribunolas veikia ne tik kaip apeliacinė, bet ir kaip kasacinė instancija aukščiau minėtoms teismų byloms, tačiau kasacine tvarka buvo nagrinėjamos tik taikos teisėjų išnagrinėtos bylos, kurios apeliacine tvarka buvo nagrinėjamos apygardos teismuose. Prof. M. Romeris teigė, jog „dėl Vyriausiojo Lietuvos tribunolo kasacine tvarka nagrinėjamų bylų ribotumo (jis nenagrinėjo baudžiamųjų ir civilinių teismų darbo bylų), Lietuvoje nėra kasacinio teismo, o tik jo užuomazga“. 1933 m. „Teismų santvarkos įstatyme“, kurį padėjo parengti pats prof. M. Romeris, kasacinio teismo trūkumai, kuriuos jis pats ir nurodė, buvo pašalinti.

Kalbant apie administracinius teismus, pirmosios 1922 m. Lietuvos Konstitucijos 68 straipsniu buvo įtvirtinta administracinių teismų kompetencija, straipsnyje numatyta jog „teismas sprendžia administracijos įsakymų teisėtumą.“³⁸ Nors šiame straipsnyje ir minima viena iš teismų funkcijų spręsti administracijos įsakymų teisėtumą, tačiau tuo metu administracinis teismas dar nebuvo įsteigtas. Antrojoje 1928 m. Lietuvos Konstitucijoje nuostatos dėl administracinių teismų iš

³⁶ Mindaugas Maksimaitis, *supra* note 12, p. 26-27.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Lietuvos Valstybės Konstitucija 1922 m. rugpjūčio 1 d., žiūrėta 2016 02 14, [https://lt.wikisource.org/wiki/Lietuvos_Valstyb%C4%97s_Konstitucija_\(1922_m._rugpj%C5%AB%C4%8Dio_1_d.\)](https://lt.wikisource.org/wiki/Lietuvos_Valstyb%C4%97s_Konstitucija_(1922_m._rugpj%C5%AB%C4%8Dio_1_d.))

viso nebeliko. Prof. M. Romeris, matydamas tokią administracinių teismų situaciją, ėmėsi pats bandyti įgyvendinti administracinio teismo idėją. Jis administracinį teismą įvardijo kaip „viena rimčiausių teisinės valstybės institucijų, kuria remiasi teisinė valstybė, nes be administracinio teismo valstybė yra tikrai policinė, bet ne teisinė.“³⁹ Klausimas dėl administracinio teismo buvo bandomas spręsti rengiant 1933 m. „Teismų santvarkos įstatymą“, tačiau 1931 m. Ministrų kabinetas nutarė administracinio teismo įsteigimo klausimą palikti tolesnėms studijoms, o prireikus parengti administracinio teismo įstatymo projektą. Administracinio teismo įstatymo projektui buvo sudaryta speciali komisija, kuriai vadovavo pats prof. M. Romeris. 1933 m. buvo parengtas tokio įstatymo projektas, tačiau Vyriausybė nepateikė jo svarstyti įstatymų leidejui. Dar kartą administracinį teismą Lietuvoje bandyta steigti 1940 m. Šią instituciją aktyviai palaikė to meto ministras pirmininkas Antanas Merkys, tačiau ir tada administracinio teismo idėja įgyvendinta nebuvo.

Dėl Konstitucinio Teismo prof. M. Romeris⁴⁰ yra pasisakęs, jog „Lietuvos valstybėje apie Konstitucinio Teismo įkūrimą dar anksti kalbėti, kadangi Lietuvoje pati konstitucinė santvarka nėra pastovi“.

1940 metais prasidėjus sovietinei okupacijai Lietuvos valstybė buvo paskelbta Lietuvos Tarybos Socialistine Respublika. Tuo metu šalyje įsigaliojo TSRS 1936 m. Konstitucija⁴¹. 1940 m. rugpjūčio 25 d. Liaudies Seimas išleido naują Lietuvos TSR Konstituciją, kurioje buvo numatyta, jog šalyje teisingumą vykdo Aukščiausiasis Teismas, apskričių ir liaudies teismas bei specialūs teismai, tačiau šalyje teismų sistema buvo kuriama ne pagal sovietinės Lietuvos Konstituciją, o pagal „1938 m. TSRS, sąjunginių ir autonominių respublikų teismų santvarkos įstatymą“⁴². 1940 m. spalio 16 d. ir 1940 m. lapkričio 30 d. Lietuvos TSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumas išleido įsakus, kuriais buvo panaikinti Lietuvos Vyriausiasis tribunolas ir Apeliaciniai rūmai. Apylinkės teismai buvo pakeisti Liaudies teismais, o panaikinus Konstitucijos nuostatą dėl apskričių teismų, vietoje jų buvo įsteigti penki apygardų teismai.

2.2. Teismų sistemos raida 1918–1940 m. Latvijoje

Latvijos nepriklausomybės ir konstitucionalizmo pradžia laikomas Tautos Tarybos 1918 m. lapkričio 18 d. priimtas aktas, kuriuo buvo skelbiama, jog įkuriama nepriklausoma Latvijos

³⁹ Mindaugas Maksimaitis, *supra* note 12, p. 29.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 31.

⁴¹ Armanas Abrmavičius et al., *Lietuvos teisinės institucijos: Vilniaus universiteto vadovėlis*, (Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, Vilnius: Registrų centras, 2011), 50.

⁴² *Ibid.*

Respublika. Kitą dieną, t. y. 1918 m. lapkričio 19 d. buvo sudaryta laikinoji Latvijos Vyriausybė. Ši Vyriausybė ėmėsi spręsti svarbiausius šalies klausimus. Vienas iš svarbesnių klausimų buvo susijęs su teismų sistemos organizavimu ir funkcionavimu. Pirmiausia Vyriausybė pradėjo rengti „Latvijos teismų ir teismo proceso laikinuosius nuostatus“⁴³. Šie nuostatai buvo priimti 1918 m. gruodžio 6 d. Dėl teismų sistemos sukūrimo, organizavimo ir funkcionavimo vyko nemažai derybų, kurias pradėjo pirmasis teisingumo ministras ir jo pavaduotojas. Į šias diskusijas dėl įstatymo projekto taip pat buvo aktyviai įsitraukę ir daug kitų geriausių teisininkų ir advokatų, kurių dauguma vėliau buvo paskirti teisėjais. Reikia paminėti ir tai, jog įstatymo projektą Laikinosios Vyriausybės susirinkimui 1918 m. gruodžio 3 d. pristatė teisingumo ministras⁴⁴. Viena iš priežasčių, kodėl šie nuostatai buvo parengti ir priimti, yra tai, jog iki šių nuostatų priėmimo dienos Latvijos teismai veikė pagal carinės Rusijos teisės principus. „Latvijos teismų ir teismo proceso laikinieji nuostatai“ turėjo įtakos tolesniems veiksams formuojant nepriklausomos valstybės teismų sistemas ir jų sudėtį. Kitas svarbus žingsnis teismų pertvarkoje buvo tas, jog teismuose procesai vyko valstybine – latvių – kalba, tačiau buvo numatytos ir tam tikros aplinkybės, kai teismai turėjo naudoti ne tik valstybinę, bet ir rusų, vokiečių kalbas. Laikinoji Vyriausybė 1918 m. gruodžio 16 d. nusprendė, jog teismuose priimti nuosprendžiai turi būti skelbiami pagal „Latvijos Laikinosios Vyriausybės įsakymą“. Tų pačių metų gruodžio 25 dieną Latvijos Laikinoji Vyriausybė taip pat nutarė, jog aukščiausios teisminės institucijos – Senato nariai ir kiti teismų teisėjai – turi prisiekti šiai Vyriausybei ceremonijoje dalyvaujant ministrui pirmininkui ir teisingumo ministrui arba teisingumo ministro pavaduotojui.

„Latvijos teismų ir teismo proceso laikinieji nuostatai“ tapo pagrindiniu įstatymu, reglamentuojančiu Aukščiausiojo Teismo Senato instituciją⁴⁵. Jame buvo įtvirtinta nuostata, jog Senatas – aukščiausia teisminė institucija, nagrinėjanti kasacinius skundus visų rūšių bylose. Taip pat įtvirtinta ir tai, jog sprendimai turi būti priimami prisiekusiųjų tarėjų, kurie turėjo lygias teises. Be kita ko paminėta nuostata, jog Senatas turi būti sudarytas iš trijų skyrių: Civilinio, Baudžiamojo ir Administracinio. Šiuose nuostatuose buvo numatyta ir tai, jog Senate veikia ir vyriausiasis prokuroras su savo pavaduotojais.

⁴³ Juozas Žilys „Latvijos Respublikos Konstitucija (Satversme)“, iš *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*, Vaidotas Bacevičius, doc. dr. Darius Beinoravičius, prof. dr. Toma Brimontienė, Darius Butvilavičius, prof. dr. Egidijus Jarašiūnas, prof. dr. Gediminas Mesonis, prof. dr. Alvydas Pumputis, dr. Milda Vainiūtė, doc. dr. Elena Vaitiekienė, doc. dr. Saulė Vidrinskaitė, prof. dr. Juozas Žilys, doc. dr. Edita Žiobienė, Mantas Varaška (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006), 210.

⁴⁴ Republic of Latvia Supreme Court, žiūrėta 2016 02 16, <http://at.gov.lv/>

⁴⁵ *Ibid.*

Civilinio, Baudžiamojo ir Administracinių skyrių pirmininkai buvo renkami Senato susirinkimu. Senato teisėjus skyrė Latvijos Laikinoji Vyriausybė, tačiau tik pagal teisingumo ministro rekomendacijas. Prieš paskiriant Senato narius juos turėjo patvirtinti Tautos taryba. Po šių nuostatų įsigaliojimo, 1918 m. gruodžio 7 d., pagal teisingumo ministro rekomendacijas, Latvijos Laikinoji Vyriausybė paskyrė pirmuosius Senato narius. Tai buvo advokatai Janis Graudins ir Kristaps Valters.

Nepaisant to, jog jau buvo paskirti teisėjai, Senatas turėjo nutraukti savo veiklą, nes Laikinajai Vyriausybei teko trauktis dėl Bolševikų okupacijos. Senatas vėl pradėjo savo veiklą 1919 m. liepos 15 d., grįžus Vyriausybei. 1919 m. rugsėjo 5 d. Senatui buvo pristatytas teisingumo ministro dekretas, kuriame nurodyta, jog šią dieną Tautos taryba patvirtino šešis senatorius. 1919 m. rugsėjo 23 d. Ministrų kabinetas paskyrė Voldemars Zamuels pirmuoju Senato vyriausiuoju prokuroru.

Latvijoje nebuvo pakankamai teisėjų, kurie galėtų sudaryti nuolatinės prisiekusiųjų tarėjų grupes Civiliniam, Baudžiamajam ir Administraciniam skyriams, todėl kiekviena grupė buvo sudaroma atskirai kiekvienai bylai. 1919 m. spalio 2 d. Senato susirinkime buvo išrinkti visų skyrių pirmininkai. Vienas nuolatinis skyriaus narys buvo paskiriamas į kitą skyrių, kur jis tuo pačiu metu būdavo laikinas narys. Nuo 1918 m. gruodžio 19 d. iki 1919 m. spalio 2 d. šioje institucijoje nebuvo nagrinėjami kasaciniai skundai, o sprendžiami klausimai, susiję su organizaciniais, teisiniais ir administraciniais darbais, tačiau Senatas dėjo dideles pastangas, jog sukurtų teismų sistemą. 1919 m. Senato parengtame įstatymo projekte, kurį patvirtino teisingumo ministras, buvo numatyta:

1. Latvijos Senato pamatinės taisyklės;
2. Latvijos teismų taisyklės;
3. Nuostatai, susiję su globos bylomis;
4. Nuomonės dėl Latvijos teismų įstatymo įžanginio skyriaus;
5. Vokiečių, rusų ir latvių kalbų vartojimo taisyklės Latvijos teismuose.

Pirmasis teismo posėdis įvyko Senato Administraciniame skyriuje 1919 m. spalio 9 d. Pirmasis teismo posėdis Senato Baudžiamajame skyriuje įvyko tu pačių metų gruodžio 2 d.

1940 m. Sovietų Sąjungai okupavus Latvijos valstybę ir ją prijungus prie TSRS, lapkričio 11 dieną, Latvijos TSR Aukščiausiasis Sovietų Prezidiumas išleido dekretą, kuriuo restruktūrizavo teismų sistemą. Šį dekretą pasirašė pirmasis sovietinės Latvijos Vyriausybės vadovas – Augusts Kirhensteins. Senatas savo veiklą tęsė iki 1940 m. lapkričio 26 d. kai Liaudies teisingumo komisaras išdavė nurodymą, kuriuo Senatoriai buvo atleisti iš pareigų. Sovietų Sąjungai okupavus Latviją,

vieni teisėjai buvo išstremti, kiti pabėgo į Vakarus. Sovietų okupacijos metu, Sovietų valdžia Latvijoje sukūrė teismų sistemą, kuri atitiko Sovietų įstatymus. Teismų sistemą sudarė tik rajono (miestų) teismai, kurie vadinosi Liaudies teismais, ir Latvijos TSR Aukščiausiasis Teismas. Okupacijos laikotarpiu Latvijos TSR Aukščiausiasis Teismas kaip antrosios instancijos teismas nagrinėjo civilines ir baudžiamąsias bylas. Taip pat kaip pirmoji instancija nagrinėjo bylas, susijusias su žmogžudystėmis sunkinančiomis aplinkybėmis, su organizuotų grupių nusikaltimais ir su nusikaltimais prieš valstybę. Šio teismo sprendimai buvo galutiniai ir neskundžiami. Aukščiausiajame Teisme buvo Civilinio teismo ir Baudžiamojo teismo prisiekusiųjų tarėjų grupės, Prezidiumas ir Plenarinė Sesija. Prezidiumas peržiūrėdavo teismo skundus ir kolegijų sprendimus. Skundai dėl Prezidiumo sprendimų buvo peržiūrimi Plenarinės Sesijos. Dar vienas iš Plenarinės Sesijos funkcijų buvo tai, jog ji apibendrindavo teismų praktiką, statistiką, žemesnės instancijos teismams išleido tam tikras gaires, taip pat tvirtino Aukščiausiojo Teismo prisiekusiųjų tarėjų grupės sudėtį.

2.3. Estijos teismų sistemos raida 1918–1940 m.

1918 m. vasario 24 d. Estijos Nacionalinė Taryba priėmė Nepriklausomybės Deklaraciją. Vienas iš Estijos Nacionalinės Tarybos principų buvo susijęs su teismais, kuris numatė, jog laikinoji Estijos Vyriausybė įpareigojama kuo skubiau įtvirtinti teismų sistemą, siekiant, jog asmuo ir jo teisės būtų apgintos. Dėl šios priežasties 1918 m. lapkričio 18 d. Laikinoji Vyriausybė išleido „Laikiniųjų teismų steigimo reglamentą“⁴⁶. Tai buvo pirmasis Estijoje teisės aktas, skirtas teismų sistemai. 1918 metų lapkričio mėn. kaip Nacionalinis apeliacinis teismas Estijoje pradėjo veikti Talino apygardos teismas. Estijos teisingumo ministro nurodymu visi teismai savo veiklą pradėjo 1918 m. gruodžio 2 d. Tų pačių metų lapkričio 13 d. pirmasis apeliacinio teismo pirmininkas Jaak Reichmann tapo ir pirmuoju Laikinosios Vyriausybės paskirtu suverenios Estijos valstybės teisėju.

Estijos teismų sistemą, kaip ir šiuo metu, sudarė trys instancijos, tačiau taip pat egzistavo ir keturios teismų sistemos grandys. Pirmąją grandį sudarė taikos teisėjai arba magistratai. Antrąją grandį – taikos teisėjų apeliacinė instancija, kuri vėliau buvo žinoma kaip apygardos teismas. Trečiajai grandžiai priklausė Nacionalinis apeliacinis teismas, kitaip vadinamas Kohtupalat, o vėliau pervadintas į Kohtukoda⁴⁷. Aukščiausiasis Teismas užėmė paskutinę – ketvirtąją – grandį. Vienas iš

⁴⁶ Supreme Court of Estonia, žiūrėta 2016 02 16, <http://www.riigikohus.ee/?id=181>

⁴⁷ *Ibid.*

Estijos teismų sistemos ypatumų buvo tas, jog visi teismai veikė kaip pirmosios instancijos teismai, tačiau tik nagrinėjant tam tikras bylas.

1919 m. spalio 21 d. Konstitucinė Asamblėja priėmė „Aukščiausiojo Teismo Aktą“, kuris kartu su 1920 metų Konstitucija padėjo stiprų teisinį pagrindą steigti aukščiausią poziciją teismų sistemos grandyje užimantį teismą. 1919 metais Konstitucinė Asamblėja paskyrė pirmuosius Aukščiausiojo Teismo narius. Vienas iš Konstitucinės Asamblėjos narių buvo išrinktas teismo pirmininku. Tuo metu Aukščiausiąjį Teismą sudarė vienuolika narių. Pirmasis Aukščiausiojo Teismo posėdis įvyko 1920 m. sausio 14 d. Tartu miesto savivaldybėje. Remiantis Aukščiausiojo Teismo įstatymu, šis teismas pirmiausia buvo kasacinės instancijos teismas. Jame buvo trys skyriai, aukščiausia valdžia buvo teismas *en banc*⁴⁸. Kasacine instancija buvo nagrinėjamos civilinės ir baudžiamosios bylos, o apribojimai buvo minimalūs. Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius kasacine tvarka nagrinėjo Nacionalinio apeliacinio teismo (Kohtupalat) priimtus sprendimus bei Taikos teismo (Rahukogud), kaip antrosios instancijos teismo, apeliacine tvarka išnagrinėtas bylas. Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius kasacine tvarka nagrinėjo Nacionalinio apeliacinio teismo ir Taikos teismo baudžiamąsias bylas, išnagrinėtas apeliacine tvarka. Be kita ko, šis skyrius taip pat buvo ir aukščiausias karo teismas. Estijos Aukščiausiojo Teismo Administracinių bylų skyrius veikė kaip aukščiausias šalies administracinis teismas. Šis teismas buvo pirmoji ir galutinė instancija byloms dėl ministrų sprendimų, nurodymų ir ministrų neveikimo bei dėl kitų aukštesniųjų administracinių įstaigų. Taip pat buvo numatyta galimybė teikti apeliacinius skundus dėl Taikos teismo ir taikos teisėjų priimtų administracinių sprendimų peržiūrėjimo.

Galima išskirti Estijos Aukščiausiojo Teismo *en banc* kompetenciją:

- 1) žemesniųjų teismų administravimas;
- 2) teisėjų paskyrimas ir atleidimas iš pareigų;
- 3) teismų praktikos suvienodinimas.

Estijos Aukščiausiojo Teisme buvo sudaryta ir valstybinė prokuratūra, kuriai vadovavo Aukščiausiojo Teismo prokuroras.

1939 m. Konstitucinio Akto pakeitimas ir 1938 m. Konstitucija įtvirtino, jog teisėjus paskirti ir atleisti iš pareigų pagal kompetenciją turi prezidentas. 1934 metais Ministro pirmininko dekretu Aukščiausiasis Teismas iš Tartu miesto buvo perkeltas į Talino miestą. 1940 metais Sovietų Sąjungai aneksavus Estiją, buvo likviduotas ir Aukščiausiasis Teismas. Kol buvo išrinktas naujas

⁴⁸ Supreme Court of Estonia, *supra* note 20.

teismo pirmininkas, Estijai reikėjo laukti net 52-ejus metus, o kol Tartu mieste Aukščiausiasis Teismas vėl pradėjo savo veiklą, Estijai teko laukti 53-ejus metus.

1940 metų pirmojo pusmečio įvykiai pakoregavo ir pačią teismų sistemą. 1940 m. vasarą iš prezidento buvo atimti įgaliojimai atleisti ir skirti teisėjus, o tokius įgaliojimus gavo TSRS Liaudies Komisarų Taryba. Nauja Vyriausybė aktyviai ėmėsi teisėjų atleidimo ir naujų teisėjų paskyrimo. Estijos TSR Laikinosios Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas priėmė dekretą, kuriuo reorganizavo teismų sistemą. Pagal šį dekretą 1940 ir 1941 metais žemesnių instancijų teismų teisėjai buvo perkelti, o kai kurie teisėjai iš pareigų buvo atleisti visam laikui, tačiau magistratų ir apygardų teismai buvo palikti ir toliau veikė. Kadangi buvo suformuotas Estijos TSR Aukščiausiasis Teismas, Estijos Aukščiausiasis Teismas nustojo veikti.

Apibendrinus Lietuvos, Latvijos ir Estijos teismų sistemų kaitą, galima daryti išvadą, jog po nepriklausomybės atkūrimo visose valstybėse buvo imtasi skubių priemonių šioms sistemoms įtvirtinti. Panaši situacija visose trijose Baltijos šalyse klostėsi ir nuo 1940 metų, kai Sovietų Sąjunga jas okupavo. Nepaisant sovietinės okupacijos, Baltijos šalys, net ir su tuo metu vykusiais teismų sistemų pakeitimas, pasiekė, jog šiandien kiekvienoje valstybėje veikia stiprios ir stabilios teismų sistemos.

3. DABARTINĖ BALTIJOS ŠALIŲ TEISMŲ SISTEMA

„Pasaulyje nėra valstybių, turinčių visiškai vienodas teismų sistemas, tačiau visos teismų sistemos iš esmės yra panašios.“⁴⁹ Yra skiriamos dvi pagrindinės teismų sistemos – tai bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų. Kiekviena iš jų atlieka skirtingas funkcijas. Bendrosios kompetencijos teismų sistemos nagrinėja civilines ir baudžiamąsias bylas, o administraciniai teismai nagrinėja ginčus tarp piliečių, juridinių asmenų ir valstybinio valdymo institucijų. Taip pat šalia šių teismų sistemų gali būti įsteigtos ir kitos specializuotos teismų sistemos, tokios kaip darbo, mokesčių ir pan. Dabartinė teismų sistema Baltijos šalyse iki galo susiformavo po nepriklausomybės atkūrimo. Lietuvos, Latvijos ir Estijos Konstitucijos nurodo, jog šalyse teisingumą vykdo teismai. Kiekvienos valstybės teismų sistemoje yra įtvirtinti teismai, kuriems suteikti tam tikri įgaliojimai vykdyti jiems paskirtas funkcijas. Nepaisant to, jog teismų sistemą sudaro trys pagrindinės grandys, tokios kaip bendrosios kompetencijos teismai, specializuotų administracinių teismų sistema ir Konstitucinis Teismas, kiekvienoje valstybėje šios grandys yra skirtingos. Spręsdamos klausimą dėl konstitucinės priežiūros instituto, Lietuva ir Latvija pasirinko europietiškąjį konstitucinės justicijos modelį ir savo valstybėse įsteigė Konstitucinius Teismus. Tuo tarpu Estija žengė kitu keliu. Ji pasirinko amerikietiškąjį konstitucinės justicijos modelį, o tiksliau – modifikuotą amerikietiškąjį konstitucinės justicijos modelį. Tokiu būdu konstitucinę priežiūrą šioje valstybėje atlieka Aukščiausiojo teismo Konstitucinės priežiūros rūmai. Asmenys, manantys, jog jų teisės yra pažeistos, turi teisę kreiptis į teismą, kurio vienas iš tikslų yra ginti pažeistas asmens teises, tačiau kiekvienoje valstybėje asmeniui kreiptis yra numatytos skirtingos taisyklės.

3.1. Lietuvos, Latvijos ir Estijos konstitucinės kontrolės institucijos

Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, 1992 m. spalio 25 d. referendumu buvo priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija. Įsigaliojus pagrindiniam šalies įstatymui, turėjo būti įtvirtinta teisminė institucija, kuri atitiktų visas pagrindinio įstatymo normas. Dėl šios priežasties 1993 m. vasario 3 d. Seimas priėmė „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymą“, kuris numatė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) veiklą. Tų pačių metų vasario ir kovo mėnesiais Seimas paskyrė devynis Konstitucinio Teismo teisėjus ir pirmininką. Konstitucinis Teismas savo veiklą pradėjo 1993 m. rugsėjo 15 d., o pirmasis nutarimas paskelbtas rugsėjo 17 dieną. Jau Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio

⁴⁹ Gintautas Danišauskas, *supra* note 4, p. 85.

pavadinimas nurodo, jog „Konstitucinis Teismas yra ne kas kita kaip teisminė institucija, kuri yra savarankiška ir nepriklausoma bei teisminę valdžią įgyvendina remiantis Konstitucija ir įstatymo nustatyta tvarka.“⁵⁰ Taigi Konstitucinis Teismas yra konstitucinės justicijos institucija, kuri vykdo konstitucinę teisminę kontrolę. Konstitucinio Teismo veikla įtvirtinta Konstitucijos 102 straipsnyje, kuriame numatyta, jog „Konstitucinis Teismas nagrinėja ginčus, susijusius su Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktais ir jų atitiktį Konstitucijai ir kitiems įstatymams“. Šiam Konstitucijos straipsniui savo priimtu nutarimu neprieštarauja ir pats Konstitucinis Teismas.⁵¹ Konstitucinis Teismas išsiskiria dar ir tuo, kad Konstitucijoje jis nėra priskirtas prie teismams skirto skyriaus, o yra išskirtas į atskirą VIII skyrių. Toks šio teismo įtvirtinimas leidžia teigti, jog jo statusas teisminėje valdžios sistemoje yra ypatingas.

Svarbu pažymėti, jog nuo Konstitucinio Teismo įsteigimo išliko toks pats teisėjų skaičius – Konstitucijos 103 straipsnyje⁵² ir Konstitucinio Teismo įstatyme⁵³ numatyta, jog Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai, jie skiriami devyneriems metams ir tik vienai kadencijai. Konstitucinis Teismas kas treji metai yra atnaujinamas vienu trečdaliu. Po tris kandidatus į Konstitucinio Teismo teisėjus iš kandidatų, kuriuos pateikia Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, skiria Seimas. Reikia pabrėžti, jog Seimas Respublikos Prezidento teikimu skiria Konstitucinio Teismo pirmininką, jis skiriamas iš šio teismo teisėjų. Pretendentams į Konstitucinio Teismo teisėjus teisės aktai numato tam tikrus reikalavimus, kuriuos jie turi atitikti: teisėju gali būti Lietuvos pilietis, kurio reputacija yra nepriekaištinga, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažesnę kaip dešimties metų teisinio ar mokslinio pedagoginio darbo pagal teisininko specialybę stažą. Konstitucija taip pat reglamentuoja Konstitucinio Teismo teisėjų nepriklausomumą nuo kitų valstybės valdžios institucijų. Paskirti Konstitucinio Teismo teisėjai prieš pradėdami eiti savo pareigas turi prisiekti, jog vykdydami savo pareigas bus ištikimi savo šaliai ir pagrindiniam šalies įstatymui – Konstitucijai. Žinoma, reikia nepamiršti ir to, jog šio teismo teisėjams yra taikomos tokios pačios asmens neliečiamumo garantijos kaip ir Seimo nariams. Be kita ko, būtina pabrėžti, jog nors ir teisėjai turi asmens neliečiamumo garantijas, yra numatyti atvejai, kada jų įgaliojimai nutrūksta arba gali būti sustabdyti.

Konstitucija numato baigtinį sąrašą aplinkybių, kurioms esant teisėjo įgaliojimai nutrūksta. Taigi, „teisėjo įgaliojimai nutrūksta, kai:

⁵⁰ Toma Birmontienė et al., *Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012), 723–724.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *supra* note 4, p. 879.

⁵² „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra* note 4.

⁵³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas“, *supra* note 4.

- 1) pasibaigia įgaliojimų laikas;
- 2) jis miršta;
- 3) atsistatydina;
- 4) negali eiti savo pareigų dėl sveikatos būklės;
- 5) Seimas jį pašalina iš pareigų apkaltos proceso tvarka.⁵⁴

Svarbu atkreipti dėmesį, jog Konstitucija nenumato atvejų, kada teisėjų įgaliojimai būna sustabdomi. Ši nuostata yra įtvirtinta Konstitucinio Teismo įstatyme.⁵⁵ „Konstitucinio Teismo sprendimu teisėjų įgaliojimai turi būti sustabdyti tokiais atvejais:

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta tvarka yra duotas sutikimas patraukti Konstitucinio Teismo teisėją baudžiamojon atsakomybėn;
- 2) Seimo nutarimu Konstitucinio Teismo teisėjui po specialiosios tyrimo komisijos išvados Seime pradedamas apkaltos procesas;
- 3) kai įsiteisėjusiu teismo sprendimu teisėjas pripažįstamas nežinia kur esančiu.⁵⁶

Net ir tuo atveju, kai teisėjo įgaliojimai yra sustabdomi, jam nėra panaikinama asmens neliečiamumo garantija, taip pat išlieka visos socialinės ir materialinės garantijos.

Konstitucinis Teismas priima trijų rūšių aktus: nutarimus, išvadas ir sprendimus, tačiau pačioje Konstitucijoje yra nurodyta, kad šis teismas priima tik sprendimus ir teikia išvadas. Konstitucinio Teismo priimtame nutarime aiškinant Konstitucijos 105 straipsnį teigiama, jog „pagal Konstitucijos 105 straipsnį Konstitucinis Teismas, esant Konstitucijos 106 straipsnyje nurodytų subjektų teisiniais motyvais grindžiamam kreipimuisi, turi įgaliojimus ir privalo tirti bei priimti sprendimus, ar Konstitucijai neprieštarauja bet kuris įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, taip pat ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja bet kuris Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas, nepriklausomai nuo to, ar teisės aktas yra (ar būtų) pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma.“⁵⁷ Taip pat galima pažymėti, jog jei „Konstitucinis Teismas nustato ginčijamą aktą (ar jo dalį), kuris prieštarauja nenurodytiems pareiškėjo Konstitucijos straipsniams (ar jų dalims), jis turi įgaliojimus tai konstatuoti,⁵⁸ tačiau į Konstitucinį Teismą kreiptis su prašymu turi teisę ne visi asmenys – tik valstybės valdžios institucijos, kurioms tokia teisė yra suteikta. Taigi prašymą dėl įstatymo ar kito Seimo priimto teisės akto turi teisę paduoti Vyriausybė, taip pat ne mažesne kaip 1/5 visų Seimo narių grupė ir teismai. Dėl

⁵⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *supra* note 4.

⁵⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas,“ *op. cit.*

⁵⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas,“ *supra* note 4.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *supra* note 4, p. 782.

⁵⁸ *Ibid.*

Respublikos Prezidento teisės akto turi teisę kreiptis ne mažesnė kaip 1/5 visų Seimo narių grupė ir teismai. O dėl Vyriausybės teisės aktų turi teisę kreiptis ne mažesnė kaip 1/5 visų Seimo narių grupė, teismai ir Respublikos Prezidentas. Be kita ko, yra numatyta, jog Konstitucinio Teismo Seimas gali prašyti teikti išvadas, o Respublikos Prezidentas – pateikti išvadas dėl Seimo rinkimų ir tarptautinių sutarčių. Tam tikros galimybės kreiptis į Konstitucinį Teismą yra numatytos ir bendrosios kompetencijos bei specializuotiems teismams. Teismai kreipiasi į Konstitucinį Teismą nutartimi tais atvejais, kai byla nagrinėjančiam teismui kyla abejonių, ar byloje taikomas įstatymas (ar jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai.

Lietuvos teisinėje sistemoje konstitucinio skundo galimybė nėra numatyta. Asmuo, manantis, jog yra pažeistos jo teisės, į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tik per bendrosios kompetencijos teismuose nagrinėjamą individualią bylą, prašydamas teismo stabdyti bylą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą, tačiau toks asmens prašymas retai kada būna patenkintas. Lietuvoje konstitucinio skundo institutą buvo bandoma įtvirtinti. 2007 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. X-1264 buvo patvirtinta „Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija.“⁵⁹ Joje tuometinis Seimo pirmininkas Viktoras Muntianas pateikė individualaus konstitucinio skundo instituto modelį. Šiame nutarime buvo numatytos tam tikros individualaus konstitucinio skundo nuostatos. Ši koncepcija numato, jog su tokiu skundu į Konstitucinį Teismą gali kreiptis fizinis ir juridinis asmuo, kurio konstitucinės teisės yra pažeistos; jis gali skusti valstybės valdžių priimtus įstatymus ar kitus teisės aktus, kuriais remiantis asmens atžvilgiu buvo priimtas sprendimas; asmuo į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tik tokiu atveju, kai išnaudojo visas teises gynybos priemones; kreiptis į Konstitucinį Teismą asmuo gali per tris mėnesius nuo sprendimo, kurį priėmė atitinkama institucija; skundą gali surašyti advokatas arba pats asmuo, jeigu turi aukštąjį teisinį išsilavinimą. A. Abramavičius straipsnyje „Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje“⁶⁰ pateikė argumentą, kodėl toks institutas yra reikalingas Lietuvos teisės sistemoje: „atsiradus galimybei kiekvienam asmeniui tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, šis teismas bus „priartintas“ prie žmonių, jų problemų. <...> Iš tiesų, matyt, reikėtų kalbėti apie tai, kad esant asmens konstitucinio skundo institutui Konstitucinis Teismas galėtų geriau nustatyti valstybėje, visuomenėje esančias aktualias Konstitucijos nuostatų suvokimo ir taikymo problemas, jis kurtų ne „terorizuotą“, empiriniu pažinimu paremtą konstitucinę doktriną, bet doktriną, kuria atsiliepiama į

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas “Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo,” Valstybės žinios Nr. 77-3061, (2007).

⁶⁰ Armanas Abramavičius, *supra* note 17, p. 16.

visuomenėje kylančias asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo, jų apsaugos ir gynimo problemas.⁶¹ Yra ir neigiamai vertinančių tokio instituto reikalingumą. Vienas iš neigiamų argumentų yra tai, jog tokių skundų Konstitucinis Teismas patenkina labai mažai, o jeigu skundai nebus patenkinti, asmenys pradės labiau nepasitikėti Konstituciniu Teismu. Asmuo, kurio teisės pažeistos, gali kreiptis ir į kitas institucijas, besirūpinančias asmens konstitucinių teisių pažeidimais. Be to, kaip minėta aukščiau, asmuo į Konstitucinį Teismą gali kreiptis per individualią bylą, iškeltą pirmosios instancijos teisme. Įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą Lietuvoje įstatymų leidėjas turės patvirtinti tokį teisinį reguliavimą, kuris nesidubliuotų su tuo, kuris yra šiuo metu. Taip pat A. Abramavičiaus nuomone, „įstatymų leidėjas turės „inventorizuoti“ teisės aktus, kuriuose reguliuojami santykiai, susiję su asmens teise dėl savo pažeistų teisių gynimo kreiptis į atitinkamas viešosios valdžios institucijas. Priklausomai nuo to, koks bus pasirinktas asmens konstitucinio skundo modelis, gali tekti pakoreguoti minėtuose teisės aktuose nustatytą teisinį reguliavimą – šiuos teisės aktus pakeisti, papildyti, o kai kuriuos net ir panaikinti.“⁶² Individualaus konstitucinio skundo institutui įtvirtinti Lietuvoje buvo sudaryta ir darbo grupė, kuri turėjo parengti konstitucinio skundo pataisas. Žinoma, įtvirtinant tokį institutą Lietuvoje taip pat reikėtų iš naujo nustatyti asmenis, kurie turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą. Dar vienas individualaus konstitucinio skundo priėmimui svarbus klausimas yra tokio skundo padavimo galimybės. Kaip rodo Latvijos praktika, kreiptis į Konstitucinį Teismą su konstituciniu skundu turi teisę asmenys, kurie jau išnaudojo visas kitas teises gynybos priemones. Tokiu pavyzdžiu turėtų remtis ir Lietuva. Buvęs Konstitucinio Teismo pirmininkas Romualdas Kęstutis Urbaitis viename interviu dėl individualaus konstitucinio skundo instituto Lietuvoje įtvirtinimo pasisakė: „Tokio instituto įgyvendinimas mokesčių mokėtojams nemažai kainuotų: reikėtų 8 mln. litų teismo priestatui, 160–200 tūkst. litų per mėnesį papildomiems etatams.“⁶³ Teisininkas taip pat paminėjo, jog atsižvelgiant į kitų valstybių teismines praktikas yra tikimybė, jog dauguma konstitucinių skundų bus atmesti. Nors diskusijos šiuo klausimu Seime vyksta, tačiau didelė dalis parlamento narių mano, jog toks institutas nebūtų naudingas ir Lietuvos valstybei būtų per brangus. Be kita ko, kaip minėtame interviu nurodo R. K. Urbaitis, „žmogaus konstitucinės teisės šiuo metu yra apginamos, kai asmens ginčas nagrinėjamas bendrosios kompetencijos ar administraciniame teisme ir kai asmuo prašo kreiptis į Konstitucinį Teismą“. Kaip matyti, nors Lietuvoje ir nėra įtvirtinto atskiro individualaus konstitucinio skundo instituto, tačiau

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Armanas Abramavičius, *supra* note 17, p. 17.

⁶³ BNS, „KT pirmininkas: įteisinti individualų konstitucinį skundą reikėtų milijonų litų,“ žiūrėta 2016 02 23, <http://www.delfi.lt/news/daily/law/kt-pirmininkas-iteisinti-individualu-konstitucini-skunda-reiketu-milijonu-litu.d?id=51023499>

asmens konstitucinės teisės yra apginamos. O tokio instituto įkūrimas reikalautų didelių finansinių išteklių. Nepaisant to, jog konstituciniam skundai tektų skirti nemažus finansinius išteklius, tačiau aukščiau minėtų autorių nuomone jis būtų naudingas asmens pažeistų teisių gynimui.

1922 m. vasario 15 d. Latvijos Respublikos Konstitucijoje, kurios idėjos ir po nepriklausomybės atkūrimo nepasikeitė, nebuvo numatyta teisminė teisės aktų konstitucinė kontrolė. Apie tai buvo pradėta svarstyti tik po nepriklausomybės atkūrimo, todėl 1992 m. gruodžio 15 d. buvo priimtas įstatymas „Apie teisminę valdžią“, kuriame buvo numatytas konstitucinės kontrolės būtinumas. 1996 m. birželio 5 d. Latvijos parlamentas (Saeima) priėmė įstatymą, kuriuo pakoregavo pačią Konstituciją, o joje esantis 85 straipsnis apibrėžė pagrindinius Konstitucinio Teismo bruožus. Tą pačią dieną Saeima taip pat priėmė „Konstitucinio Teismo įstatymą“, kuris įsigaliojo birželio 28 dieną. Pirmoji Konstitucinio Teismo byla buvo išnagrinėta 1997 m. balandžio 27 d.

Pastebėtina tai, kad Latvijos Konstitucijoje nėra išskirtas atskiras skyrius pačiam Konstituciniam Teismui. Jo kompetencija priskirta prie kitų teismų. Konstitucijoje Konstituciniam Teismui yra skirtas vienas straipsnis, t. y. 85 straipsnis, kuriame numatyta, jog „Konstitucinio Teismo jurisdikciją nustato įstatymas. Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas turi teisę skelbti įstatymus ar kitus teisės aktus ar jų dalis negaliojančiais.“⁶⁴ Plačiau patį Konstitucinį Teismą ir jo statusą apibrėžia Latvijos „Konstitucinio Teismo įstatymas“. Jau šio įstatymo 1 straipsnio pirmoje dalyje reglamentuojama, kad „Konstitucinis Teismas yra nepriklausoma teisminės valdžios institucija, kuri Latvijos Respublikos Konstitucijos ir šio įstatymo nustatytos kompetencijos apimtimi nagrinėja bylas dėl įstatymų ir kitų teisės normų atitikimo Konstitucijai, taip pat kitas bylas pagal jos jurisdikciją, nustatytą šiame įstatyme.“⁶⁵

Plačiau Konstitucinio Teismo sudėtis, statusas ir kitos aplinkybės Latvijoje aptariami „Konstitucinio Teismo įstatyme“. Šio įstatymo 3 ir 4 straipsniuose numatyta, kad „Konstitucinį Teismą sudaro 7 teisėjai. Juos tvirtina parlamentas (Saeima). Tris Konstitucinio Teismo teisėjus skiria ne mažiau kaip dešimt parlamento narių, 2 – ministrų kabinetas, 2 teisėjus skiria Aukščiausiojo Teismo plenumas. Taip pat Aukščiausiojo Teismo plenumas skiria Konstitucinio

⁶⁴ Mindaugas Badaras, Gediminas Gudeliauskas, „Latvijos Respublikos Konstitucija,“ iš *Užsienio šalių konstitucijos: antras leidimas mokomasis leidinys*, Dovilė Karpičiūtė, Giedrė Ulevičiūtė, Giedrė Dambrauskaitė, Dominykas Kabašinskas, Asta Galinaitytė, Evaldas Matulis, Virginija Prasmickaitė, Milda Urbonaitė, Giedrė Kontrimaitė, Inga Milašiūtė, Jurgita Kirtiklytė, Mindaugas Badaras, Gediminas Gudeliauskas, Vilius Kupčinskis, Irutė Sasnauskaitė, Saulius Jarašiūnas, Indrė Kazėnaitė, Darija Morozova (Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004), 207.

⁶⁵ Constitutional Court Law, *supra* note 4.

Teismo pirmininką, kuris yra renkamas iš visų Latvijos teisėjų.⁶⁶ Tam, kad teisėjas būtų patvirtintas parlamente (Saeima), reikia, jog jį patvirtintų kvalifikuota balsų dauguma taip, kaip yra renkamas Respublikos Prezidentas (51 iš 100 parlamento narių). Latvijoje Konstitucinio Teismo teisėjai yra renkami dešimčiai metų, tačiau čia nėra numatyta teisėjų sudėties nuolatinė rotacija. Taigi, kitaip nei Lietuvoje, Latvijos Konstituciniame Teisme nėra numatyta galimybė atnaujinti teisėjų sudėtį. Reikalavimai kandidatui į Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjus yra panašūs į reikalavimus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjui. Kandidatas į Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjus turi būti Latvijos pilietis, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą, ne mažesnę kaip 10 metų teisininko, mokslinio ar pedagoginio darbo teisinėje srityje darbo stažą. Taip pat yra numatyta, jog kandidatas teisėju negali būti skiriamas, jeigu atitinka įstatymo „Dėl teisminių galių“ 55 straipsnyje pateiktas aplinkybės. „Kandidatu į teisėjus negali būti asmuo, kuris:

- 1) ankščiau yra teistas už nusikaltimą (nepriklausomai nuo to, ar teistumas yra išnykęs, ar panaikintas);
- 2) nusikalto, tačiau buvo atleistas nuo bausmės vykdymo dėl senaties, amnestijos ar malonės tvarka;
- 3) buvo apkaltintas nusikaltimu, bet baudžiamasis persekiojimas yra nutrauktas dėl bet kokių priežasčių, išskyrus atleidimą nuo kaltinimų;
- 4) yra kaltinamas kriminaliniu nusikaltimu ir yra tardomas;
- 5) buvo Tarybų Sąjungos ar Tarybų Latvijos saugumo komiteto, Gynybos ministerijos, Rusijos ar bet kurios kitos valstybės saugumo tarnybų, armijos slaptųjų tarnybų ar kontržvalgybos pastovus ar laikinas darbuotojas, agentas, rezidentas arba gyvenęs ankščiau minėtų institucijų konspiraciniuose butuose;
- 6) yra Teismo ir Aukščiausiosios Tarybos sprendimu, Latvijos Respublikos įstatymu ar kitais teisės aktais uždraustų organizacijų narys.⁶⁷

Paskirtas Latvijos, kaip ir Lietuvos, Konstitucinio Teismo teisėjas turi duoti priesaiką, tačiau skirtingai nei Lietuvos teisėjai, kurie prisiekia Seime, Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjai prisiekia Respublikos Prezidentui. Latvijoje Konstitucinio Teismo teisėjai eiti pareigas gali iki 70 metų (Lietuvoje „Konstitucinio Teismo įstatyme“ nenumatytas konkretus amžius, tik paminėtas pensinis amžius). Sulaukus 70 metų teisėjo įgaliojimai nutrūksta, tačiau yra numatyta pora išimčių, kai sulaukęs tokio amžiaus teisėjas tęsia savo įgaliojimus. Visų pirma, kai Saeima

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Law “On Judicial power,” *supra* note 10.

nepatvirtino kito teisėjo, ir antra, teisėjas dalyvavo byloje, kurioje dar nėra paskelbtas sprendimas. Teisėjo įgaliojimai gali nutrūkti ne tik sulaukus 70 metų, dėl tam tikrų priežasčių jo įgaliojimai gali būti sustabdyti ar teisėjas atleistas iš einamų pareigų. Numatyta tik keletas aplinkybių, dėl kurių Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjams gali būti sustabdyti įgaliojimai: „kai Konstitucinis Teismas davė sutikimą pradėti baudžiamąjį persekiojimą arba kai iškelta drausminė byla dėl veiksmų, kuriuos atliko teisėjas, ir šie veiksmai negali būti suderinti su statusu, kurį turi Konstitucinio Teismo teisėjas“. Konstitucinio Teismo teisėjai iš pareigų gali būti ir atleisti, jei: „turi sveikatos problemų, yra nuteisti už nusikaltimą, kurį padarė, atliko veiksmus, nesuderinamus su teisėjo statusu, nevykdo pareigų“.

Latvijos Konstitucinis Teismas nagrinėja bylas dėl „Latvijos įstatymų, tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai; dėl kitų norminių aktų ar jų dalių atitikties aukštesnės galios teisės normoms; Saeimos, Ministrų kabineto, valstybės prezidento, Saeimos pirmininko, ministro pirmininko kitų aktų atitikties įstatymui; ministro potvarkio, kuriuo ministras, remdamasis Ministrų kabineto įgaliojimu, sustabdė savivaldybės tarybos sprendimą, ir Latvijos teisės normų atitikties Latvijos tarptautinėms sutartims, kurios neprieštarauja Latvijos Respublikos Konstitucijai.“⁶⁸

„Konstitucinio Teismo įstatymo“ 17 straipsnyje yra numatyta, kad „Dėl įstatymų ir Latvijos tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai, dėl kitų norminių teisės aktų ar jų dalių atitikties teisės normoms (aktams), turinčioms aukštesnę teisinę galią, taip pat dėl nacionalinės teisės normų atitikties Latvijos tarptautinėms sutartims, kurios neprieštarauja Konstitucijai, į Konstitucinį Teismą turi teisę kreiptis:

- 1) valstybės prezidentas;
- 2) Saeima;
- 3) ne mažiau kaip 20 Saeimos deputatų;
- 4) Ministrų kabinetas;
- 5) generalinis prokuroras;
- 6) Valstybės kontrolės tarnyba;
- 7) savivaldybės taryba (dūma);
- 8) Žmogaus teisių valstybinis biuras;
- 9) teismas, nagrinėjantis civilinę, baudžiamąją ar administracinę bylą;
- 10) Žemės knygų skyriaus teisėjas, sprendamas klausimą dėl nekilnojamojo turto įtraukimo į žemės knygą ir dėl nuosavybės teisės įtvirtinimo žemės knygoje;

⁶⁸ Juozas Žilys, *supra* note 18, p. 253-254.

11) asmuo, jeigu buvo pažeistos Konstitucijoje nustatytos pagrindinės jo teisės.

Dėl Saeimos, Ministrų kabineto, Saeimos pirmininko, ministro pirmininko kitų teisės aktų (išskyrus administracinius teisės aktus) atitikties įstatymams į Konstitucinį Teismą turi teisę kreiptis:

- 1) valstybės prezidentas;
- 2) Saeima;
- 3) ne mažiau kaip 20 Saeimos deputatų;
- 4) Ministrų kabinetas.

Savivaldybės taryba (dūma) gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl ministro potvarkio, kuriuo ministras, remdamasis Ministrų kabineto įgaliojimu, sustabdė savivaldybės tarybos (dūmos) sprendimą, atitikties įstatymui.⁶⁹

Latvijoje jau nuo 2001 m. liepos 1 d. yra įsigaliojęs konstitucinis skundas. Su šiuo skundu į Konstitucinį Teismą gali kreiptis visi asmenys, kurie mano, jog jų teisės yra pažeistos. Svarbu pažymėti, jog asmenys su konstituciniu skundu į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tik tada, kai gindami savo teises yra išnaudoję visas kitas galimybes. Reikia priminti, jog 1994 metų Konstitucinio Teismo įstatymo projekte dar nebuvo numatytas konstitucinis skundas. 1998 metais šis įstatymas buvo papildytas dar vienu skyriumi, kuriame išdėstomos pagrindinės žmogaus teisės. Šis papildymas suteikė galimybę vėliau koreguoti „Konstitucinio Teismo įstatymą“. 2000 m. lapkričio 30 d. buvo priimtas naujas „Konstitucinio Teismo įstatymas“, kuriame buvo numatytas ir konstitucinis skundas. „Konstitucinio Teismo įstatyme“ yra nurodyta viena aplinkybė, kad asmuo, teikdamas konstitucinį skundą, negali reikalauti patikrinti, ar teisėti yra teisminės valdžios institucijų sprendimai ir administraciniai teisės aktai. „Taigi Latvijos konstitucinio skundo modelis yra ypatingas, jis vadinamas imitaciniu (vok. *unechte*) konstituciniu skundu. Toks apibūdinimas pagrįstas tuo, kad, viena vertus, konstitucinis skundas gali būti pateikiamas asmens, jeigu jo pagrindinės teisės yra pažeidžiamos, kita vertus, konstitucinis skundas gali būti pateikiamas tik tada, kai žmogaus teisės yra pažeistos teisės normomis, o ne bendrosios jurisdikcijos teismo sprendimu.“⁷⁰ Imitacinis konstitucinis skundas turi ir pranašumų. Vienas iš jų yra tas, jog „sumažina Aukščiausiojo Teismo ir Konstitucinio Teismo santykių įtampą.“⁷¹ Kitas pranašumas yra tai, kad krūvis, kurį turi pats konstitucinis skundas, nebėra toks didelis.

⁶⁹ Constitutional Court Law, *supra* note 4.

⁷⁰ Juozas Žilyis, *supra* note 18, p. 255-256.

⁷¹ Aivars Endziņš, „Konstitucinio skundo institutas Latvijoje,“ iš *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga 2002 m. kovo 15–16 d.* (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002), 75.

Žinoma, nepaisant esamų imitacinio konstitucinio skundo pranašumų yra ir trūkumų. Vienas didžiausių trūkumų yra tas, jog asmuo savo pažeistas teises konstituciniu skundu gali ginti ribotai. Kaip buvo minėta anksčiau, asmuo į Konstitucinį Teismą su konstituciniu skundu gali kreiptis tada, kai išnaudotos visos kreipimosi į kitas institucijas galimybės. „Konstitucinio Teismo įstatymo“ 19² straipsnio 3 dalyje numatyta tik viena išimtis: „jeigu konstitucinio skundo išnagrinėjimas yra visuotinės svarbos arba jeigu teisinė teisių apsauga naudojant bendrąsias teises priemones negali užkirsti kelio materialinei žalai skundo pareiškėjo atžvilgiu atsirasti, Konstitucinis Teismas gali priimti sprendimą peržiūrėti skundą (prašymą), net jei visos kitos teisinės priemonės nėra išnaudotos.“⁷² Praktikoje buvo atvejų, kai asmuo, remdamasis šiuo straipsniu, kreipėsi į Konstitucinį Teismą, tačiau teismas jo prašymą atmetė. Įstatyme taip pat numatyta, jog konstitucinis skundas teismui turi būti pateiktas per šešis mėnesius nuo dienos, kai įsigaliojo priimtas institucijos sprendimas. Taip pat turi būti įrodyta, jog pareiškėjas išnaudojo visas teises galimybes ir kad jo teisės tikrai buvo pažeistos. Be kita ko, konstituciniam skundui paduoti ir atstovauti asmens interesams nėra numatyta pareiga turėti prisiekusįjį advokatą. Konstitucinio skundo praktika Latvijoje yra gan aktyvi, tačiau nors ir pirmaisiais konstitucinio skundo įteisinimo metais Konstituciniam Teismui jų buvo pateikta nemažai, tik keletas buvo priimti ir pradėti nagrinėti. Galima daryti išvadą, jog iš pradžių asmenys tiksliai nežinojo Konstitucinio Teismo veiklos specifikos, tačiau laikui bėgant ją perprato ir dabar į Konstitucinį Teismą kreipiasi tik įstatymų nustatyta tvarka.

Estija neturi specializuotos konstitucinės justicijos institucijos – Konstitucinio Teismo. Šioje šalyje konstitucinę kontrolę atlieka Aukščiausiasis Teismas, o tiksliau – Konstitucinės priežiūros rūmai. Estijos Konstitucijos 148–149 straipsniuose numatyta, jog vienas iš teismų sistemos elementų yra Aukščiausiasis Teismas, kuris peržiūri teismų sprendimus kasacine tvarka ir vykdo konstitucinę priežiūrą. Viena iš Aukščiausiojo Teismo funkcijų – jis gali įstatymus, kurie prieštarauja Konstitucijai, pripažinti negaliojančiais. Estijos teismų įstatyme⁷³ yra nurodoma, jog Aukščiausiajį Teismą sudaro 19 teisėjų, o pačiame teisme yra įsteigti keturi skyriai: Civilinių, Baudžiamųjų, Administracinių bylų ir Konstitucinės kontrolės. Konstitucinės kontrolės skyriuje dirba 9 teisėjai, šiam skyriui vadovauja Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Kitus aštuonis Konstitucinės kontrolės skyriaus teisėjus paskiria Aukščiausiasis Teismas. Estijos Aukščiausiojo Teismo Konstitucinės kontrolės skyriuje kasmet vyksta teisėjų rotacija, kurios metu yra pakeičiami du šio skyriaus teisėjai.

⁷² Constitutional Court Law, *supra* note 4.

⁷³ Estonia Court Act, žiūrėta 2016 02-06, <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/5683>

Šie du naujai paskirti teisėjai pakeičia seniausią dirbusių teisėjų.⁷⁴ Estijoje klausimus, susijusius su Konstitucinės kontrolės veikla, numato „Konstitucinės kontrolės teismo proceso įstatymas“.⁷⁵ Jame numatyta, jog „Aukščiausiasis Teismas sprendžia klausimus dėl bendrojo teisės aktų taikymo atitikties Konstitucijai; dėl atsisakymo priimti tokius teisės aktus konstitucingumo; dėl tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai; teikia išvadą dėl Konstitucijos aiškinimo gretinant su Europos Sąjungos teise; nagrinėja skundus dėl Riigikogu, Riigikogu valdybos ar Respublikos prezidento priimtų aktų teisėtumo; sprendžia, ar Riigikogu narys, Respublikos prezidentas, teisingumo kancleris, valstybės kontrolierius dėl sveikatos būklės gali toliau eiti pareigas; nagrinėja prašymus dėl Riigikogu nario įgaliojimų nutraukimo; sprendžia, ar Riigikogu pirmininkui, einančiam Respublikos prezidento pareigas, duoti sutikimą skelbti pirmalaikius Riigikogu rinkimus, taip pat ar duoti jam sutikimą atsisakyti skelbti įstatymą; priima sprendimą dėl politinės partijos veiklos nutraukimo; nagrinėja skundus dėl rinkimų komisijų sprendimų ir priimtų aktų.“⁷⁶ Atsižvelgus į pateiktą informaciją, galima teigti, jog Estijos Aukščiausiasis Teismas, vykdamas konstitucinę kontrolę, pasižymi nemaža veiklos apimtimi.

Estijos „Konstitucinės kontrolės teismo proceso įstatymo“⁷⁷ 10 straipsnis išskiria subjektus, kurie „turi teisę kreiptis į Konstitucinės priežiūros rūmus:

- 1) Respublikos prezidentas;
- 2) teisingumo kancleris;
- 3) savivaldybių tarybos;
- 4) teismai;
- 5) Riigikogu narys;
- 6) Riigikogu frakcija;
- 7) Riigikogu pirmininkas;
- 8) Riigikogu valdyba;
- 9) vyriausybė;
- 10) politinė partija;
- 11) rinkimų sąjunga“.⁷⁸

⁷⁴ The Supreme Court of Estonia, *supra* note 20.

⁷⁵ Constitutional Review Court Procedure Act, žiūrėta 2016 02 06, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013032/consolide>

⁷⁶ Darius Butvilavičius „Estijos Respublikos konstitucinė sistema,“ iš *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos. Mokslo studija*. Darius Beinoravičius et al. (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012), 248 psl.

⁷⁷ Constitutional Review Court Procedure Act, *supra* note 32.

⁷⁸ *Ibid.*

Estija neturi specialios institucijos – Konstitucinio Teismo, todėl valstybėje tokio instituto kaip konstitucinis skundas nėra, o konstitucinę priežiūrą atlieka Aukščiausiasis Teismas. Svarbu pažymėti, jog Aukščiausiajame Teisme konstitucinio skundo peržiūros galimybė nėra numatyta. Buvo nuspręsta, jog „konstituciniam skundai įvesti nėra jokio juridinio reikalavimo įsteigti Konstitucinį Teismą.“⁷⁹ Taip pat buvo numatyta, jog nėra jokių priežasčių, dėl kurių tokioje (kaip Estijos) sistemoje negalėjo būti įmanomas konstitucinio skundo institutas. Juk Aukščiausiojo Teismo Konstitucinės priežiūros rūmai taip pat gali būti kompetentingi ir nagrinėti konstitucinius skundus. Tam, kad konstitucinio skundo procesas būtų paprastesnis, Teisingumo kancleris gali atrinkti konstitucinius skundus, kuriuos nagrinėtų Konstitucinės priežiūros rūmai. Tokiu atveju dėl individualaus konstitucinio skundo nereikėtų steigti atskiros institucijos kaip Konstitucinio Teismo. Pažymėtina ir tai, jog nors Estijoje nėra tokio instituto kaip konstitucinis skundas, Estijos Aukščiausiasis Teismas, remdamasis Teisingumo praktika, *en banc* priėmė individualų konstitucinį skundą. Šis sprendimas aiškinamas taip: „tokioje situacijoje konstitucinio skundo priėmimas buvo neišvengiamas, kadangi asmuo neturėjo jokių kitų galimybių apsaugoti savo pažeistas teises.“⁸⁰ Žinoma, kad po šio konstitucinio skundo priėmimo Aukščiausiasis Teismas *en banc* daugiau tokių skundų nenagrinėjo. Nepaisant to, jog iki 2011 metų pabaigos Aukščiausiajam Teismui buvo pateikti dvidešimt du individualūs konstituciniai skundai, priėmęs ir išnagrinėjęs vieną konstitucinį skundą, Estijos Aukščiausiasis Teismas daugiau tokių skundų nenagrinėjo.

Apibendrinant visus Baltijos šalių Konstitucinių Teismų veiklos aspektus, galima daryti išvadą, jog didžiausias jų skirtumas – Estija neturi Konstitucinio Teismo, konstitucinė priežiūra šioje valstybėje yra atliekama Aukščiausiojo Teismo. Be kita ko, Latvija ir Estija yra nurodžiusios platesnį subjektų, kurie gali kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas, sąrašą.

Lietuvoje ir Latvijoje teisėjų skyrimo tvarka panaši. Skiriant Konstitucinio Teismo teisėjus, šiose valstybėse dalyvauja visos trys valstybės valdžios – įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė.

Taip pat reikia pažymėti, jog išskirtinai tik Latvijoje įtvirtintas konstitucinio skundo institutas, kuris stabiliai veikia iki šiol. Lietuva ir Estija, nors ir buvo mėginimų jį įtvirtinti, tokio instituto neturi.

⁷⁹ Sergio Bartole, Helmut Steinberger, “*Opinion on the reform of constitutional justice in Estonia*”, European commission for democracy through law (Strasbourg 1998), 3. Žiūrėta 2016 02 23, [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(1998\)059-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(1998)059-e)

⁸⁰ Eerik Kergandberg, „*European Court of the Human Rights – Court of fourth instance in Estonia?*“, Nacionalo Augstako tiesu loma cilvēktiesību aizsardzība. The Role of Supreme Courts in the protection of human rights (Riga 2012), 2-3. Žiūrėta 2016 02 10, at.gov.lv/files/uploads/files/docs/.../kergandbergs.doc

3.2. Baltijos šalių bendrosios kompetencijos teismai

„Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“ (toliau – ir Teismų įstatymas)⁸¹ reglamentuoja, jog „Lietuvoje veikia dviejų rūšių teismai – tai bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai“. Pretendentai į teisėjo poziciją renkami atrankos būdu. Kandidatus atranka sudaryta komisija, tačiau galutinį žodį taria Respublikos Prezidentas. Lietuvos Konstitucija reglamentuoja, jog Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų sistemą sudaro keturių grandžių teismai. Pirmąją grandį, kuri laikoma žemiausia grandimi, sudaro apylinkių teismai; antrąją grandį sudaro apygardų teismai; trečioji grandis yra Lietuvos apeliacinis teismas, o ketvirtojoje, aukščiausioje grandyje yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Tokia bendrosios kompetencijos teismų sistema yra įtvirtinta Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje.

Bendrosios kompetencijos teismų sistema yra sudaryta iš trijų instancijų:

- 1) pirmoji instancija;
- 2) apeliacinė instancija;
- 3) kasacinė instancija.

Atrodytų, jog Konstitucijoje pakankamai aiškiai yra numatyta bendrosios kompetencijos teismų sistema, tačiau Konstitucijos to paties straipsnio 4 dalyje numatyta, jog plačiau teismų sistema yra aprašyta „Lietuvos Respublikos teismų įstatyme“. Tai patvirtinama ir Konstitucinio Teismo nutarime.⁸² Kiekvienas bendrosios kompetencijos teismas vykdo jam paskirtas funkcijas ir sprendžia bylas neperžengdamas jam suteiktą kompetencijos ribų. Be kita ko, žemesnės instancijos teismai nėra pavaldūs aukštesnės instancijos teismams, o pastarieji negali kištis į žemesniųjų teismų nagrinėjamas bylas. Visgi aukštesnės instancijos teismams yra suteikti įgaliojimai tikrinti žemesniųjų instancijų teismų išnagrinėtas bylas.

Bendrosios kompetencijos teismų sistemą taip pat reglamentuoja ir „Lietuvos Respublikos civilinio proceso“⁸³ (toliau – CPK) ir „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso“⁸⁴ (toliau – BPK) kodeksai. Visų pirma, byla pradama nagrinėti pirmosios instancijos teisme, t. y. apylinkių teismuose. Žinoma, Teismų įstatyme yra numatyta, jog bylas kaip pirmoji instancija gali nagrinėti ir apygardų teismai. Apeliacinės instancijos stadijoje teisėjai peržiūri neįsiteisėjusius pirmosios instancijos teismo sprendimus ar nuosprendžius. Šioje stadijoje teisėjai iš naujo išsprendžia bylai reikšmingus faktus. Kasacinės instancijos stadijoje bylai reikšmingi faktai iš naujo jau

⁸¹ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *supra* note 4.

⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *supra* note 4, p. 881.

⁸³ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *Valstybės žinios* Nr. 74-2262 (2000).

⁸⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *Valstybės žinios* Nr. 89-2741 (2000).

nebesprendžiami, nes tai būna atlikusi apeliacinė instancija. Ši instancija tik iš naujo sprendžia bylas dėl teisės taikymo. Taigi kasacinės instancijos tikslas – peržiūrėti jau įsiteisėjusius teismų priimtus sprendimus ir nuosprendžius.

Atkreiptinas dėmesys, jog patys žemiausi bendrosios kompetencijos teismai yra apylinkių teismai. Šiuo metu Lietuvoje veikia 54 apylinkių teismai. „Apylinkių teismai pirmąją instancija nagrinėja:

- 1) civilines bylas, priskirtas jų kompetencijai;
- 2) baudžiamąsias bylas, priskirtas jų kompetencijai;
- 3) administracinių teisės pažeidimų bylas;
- 4) bylas, susijusias su sprendimų ir nuosprendžių vykdymu.⁸⁵

Teismų įstatyme yra numatyta nuostata, jog teisėjai gali atlikti ir ikiteisminio tyrimo teismo funkcijas, ir kitas funkcijas, kurios yra priskirtos apylinkės teismo kompetencijai. CPK⁸⁶ 26 straipsnis patvirtina, kad civilines bylas nagrinėja apylinkės teismai, išskyrus kituose straipsniuose numatytas išimtis, kai tokias bylas gali nagrinėti apygardos teismai arba išskirtinai tik Vilniaus apygardos teismas. Panaši nuostata yra įtvirtinta ir tam tikruose BPK⁸⁷ straipsniuose, kuriuose teigiama, jog baudžiamąsias bylas nagrinėja apylinkės teismai, išskyrus tas, kurios yra teisingos apygardos teismams. Į apylinkės teismo sudėtį įeina teismo pirmininkas, pirmininko pavaduotojas ir kiti teisėjai. Jeigu teisme yra ne mažiau kaip dešimt teisėjų, tada turi būti skiriamas teismo pirmininko pavaduotojas. Jei teisme yra daugiau kaip dvidešimt teisėjų, vieno teismo pirmininko pavaduotojo neužtenka ir yra paskiriami du pavaduotojai. Apylinkių teismuose bylas nagrinėja vienas teisėjas, tačiau tam tikrais atvejais gali būti sudaryta ir trijų teisėjų kolegija. Teisėjų ir teisėjų kolegijų sudarymą lemia tai, kokia byla bus nagrinėjama, t. y. teisėjų sudėtis nagrinėjamai bylai yra nustatoma pagal bylos sudėtingumą ir kitas aplinkybes.

Antrąją bendrosios kompetencijos teismų sistemos grandį sudaro apygardų teismai. 1995 metais savo veiklą pradėjo Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio ir Šiaulių apygardos teismai. Apygardų teismuose bylos nagrinėjamos dviejuose skyriuose: Civilinių ir Baudžiamųjų bylų. Šie skyriai sukurti tam, jog teisėjai galėtų specializuotis vienoje srityje, ir tam, jog būtų tinkamai paskirstytas darbo krūvis. Teisėjus į Civilinių ir Baudžiamųjų bylų skyrius paskirsto teismo pirmininkas. Šie teismai pagal savo kompetenciją atlieka dvi funkcijas: nagrinėja civilines ir baudžiamąsias bylas pirmąją instancija; nagrinėja bylas apeliacine instancija dėl apygardos

⁸⁵ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas,“ *supra* note 4.

⁸⁶ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas,“ *op. cit.*

⁸⁷ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 35.

apylinkių teismų sprendimų. Būtina pabrėžti, jog tam tikras bylas pirmąją instanciją išskirtinai nagrinėja tik Vilniaus apygardos teismas. Apygardos teismų sudėtis yra panaši į apylinkių teismų, tačiau vienas skirtumas yra tas, jog apygardų teismuose baudžiamųjų ir civilinių bylų skyriai turi atskirus skyrių primininkus. Kaip ir apylinkių teismuose, taip ir apygardų teismuose bylas pirmąją instanciją nagrinėja vienas teisėjas, tačiau esant sudėtingesnėms byloms yra sudaroma trijų teisėjų kolegija. Apeliacine instancija bylas gali nagrinėti ne tik vienas teisėjas arba trijų teisėjų kolegija, tačiau ir mišri civilinių bylų bei baudžiamųjų bylų skyrių trijų teisėjų kolegija.

Lietuvos apeliacinis teismas (toliau – Apeliacinis teismas) savo veiklą pradėjo taip pat nuo 1995 metų. Jo veiklos ribos apima visą šalies teritoriją, todėl šis teismas įsikūręs Vilniaus mieste. Apeliaciniame teisme taip pat kaip ir apygardų teismuose yra Civilinių ir Baudžiamųjų bylų skyriai. Teisėjus į Civilinių ir Baudžiamųjų bylų skyrius, kaip ir apygardų teismuose, paskirsto teismo pirmininkas, atsižvelgdamas į darbo krūvį.

„Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo“⁸⁸ 21 straipsnis numato, jog „Lietuvos apeliacinis teismas:

- 1) yra apeliacinė instancija byloms dėl apygardų teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarčių, nutarimų ir įsakymų;
- 2) nagrinėja prašymus dėl užsienio valstybių ir tarptautinių teismų bei arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje;
- 3) atlieka kitas jo kompetencijai įstatymų priskirtas funkcijas.“⁸⁹

Apeliacinis teismas be kita ko yra vienintelis teismas, nagrinėjantis bylas, susijusias su užsienio valstybių ir tarptautinių teismų bei arbitražų sprendimų pripažinimu ir vykdymu. Apeliacinio teismo sudėtis yra tokia pati kaip ir apygardų teismų, tačiau teisėjus į Civilinių ir Baudžiamųjų bylų skyrius paskirsto Apeliacinio teismo pirmininkas, atsižvelgdamas į tai, koks yra teisėjų krūvis. Bylas šiame teisme taip pat nagrinėja trijų teisėjų kolegija, tačiau prireikus gali būti sudaryta ir mišri teisėjų kolegija, sudaryta iš Civilinių bylų skyriaus ir Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – Aukščiausiasis Teismas) yra aukščiausios grandies bendrosios kompetencijos teismas, kuris taip pat veikia visoje Lietuvos teritorijoje. Šio teismo buveinė taip pat yra Vilniaus mieste. Aukščiausiasis Teismas yra vienintelė kasacinė instancija įsiteisėjusiems bendrosios kompetencijos teismų sprendimams, nuosprendžiams, įsakymams ir kt. peržiūrėti. Šiame teisme taipogi yra įsteigti Civilinių ir Baudžiamųjų bylų skyriai.

⁸⁸ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas,“ *supra* note 4.

⁸⁹ *Ibid.*

Teisėjai į Civilinių ir Baudžiamųjų bylų skyrius taip pat yra paskirstomi šio teismo pirmininko, atsižvelgiant į skyriuose esantį darbo krūvį.

„Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“ reglamentuoja ir Aukščiausiojo Teismo kompetenciją. Jame numatyta, jog tai „kasacinis teismas bendrosios kompetencijos teismų įsiteisėjusiems sprendimams, nuosprendžiams ir kitiems teismo baigiamiesiems aktams peržiūrėti; jis formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką; analizuoja ir apibendrina bendrosios kompetencijos teismų praktiką taikant Europos Sąjungos teisės aktus ir atlieka kitus veiksmus, susijusius su Europos Sąjungos teisės aktais; atlieka kitas jo kompetencijai priskirtas funkcijas“.

Aukščiausiajame Teisme yra sudarytas senatas. Jį sudaro Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, Civilinių bylų skyriaus ir Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkai bei po septynis didžiausių teisėjo darbo stažą šiame teisme turinčius Civilinių bylų ir Baudžiamųjų bylų skyrių teisėjus. Būtina paminėti, jog Aukščiausiojo Teismo senato pirmininkas yra ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

„Lietuvos Respublikos teismų įstatymo“⁹⁰ 25 straipsnis reglamentuoja senato kompetenciją.

Taigi „senatas:

- 1) tvirtina teismų praktikos taikant įstatymus ir kitus teisės aktus atskirtų kategorijų bylose apibendrinimo apžvalgas ir teikia rekomendacinius išaiškinimus;
- 2) svarsto medžiagos paskelbimo Aukščiausiojo Teismo biuletenyje būtinumą, išskyrus šio Įstatymo 23 straipsnio 2 dalies 1 ir 2 punktuose numatytus atvejus;
- 3) sprendžia kitus senato kompetencijai įstatymų priskirtus klausimus;
- 4) Aukščiausiojo Teismo pirmininko teikimu sprendžia kitus šio teismo veiklos klausimus.“⁹¹

Teismų įstatymas yra nustatęs Aukščiausiajam Teismui formuoti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką. Jis ne tik formuoja vienodą teismų praktiką, tačiau apibendrinęs savo veiklą leidžia biuletenį „Teismų praktika“.

Aukščiausiojo Teismo sudėtis tokia pati kaip ir apygardų teismų ar Apeliacinio teismo. Aukščiausiajį Teismą sudaro Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, skyrių pirmininkai ir kiti teisėjai. Šiame teisme bylas nagrinėja trijų teisėjų kolegija, tačiau tam tikrais atvejais gali būti sudaryta išplėstinė septynių teisėjų kolegija arba net Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija. Žinoma, taip pat gali būti sudaryta ir mišri Civilinių bylų ir Baudžiamųjų bylų skyrių trijų ar išplėstinė septynių teisėjų kolegija ar teismo skyriaus plenarinė sesija.

⁹⁰ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *supra* note 4.

⁹¹ *Ibid.*

Pažymėtina, kad pretendentai, norintys tapti teisėjais, turi dalyvauti atrankoje, o iš komisijos atrinktų pretendentų teisėjus skiria Respublikos Prezidentas. Žemesnės pakopos teismų pretendentams į teisėjus keliami žemesni reikalavimai nei pretendentams į aukštesnės pakopos teismo teisėjus. Lietuvos Konstitucijos 112 straipsnis numato, jog „teisėjais Lietuvoje gali būti tik Lietuvos Respublikos piliečiai.“⁹² Ši nuostata įtvirtina, kad kitų šalių asmenys Lietuvoje teisėjais būti negali. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime yra teigiama, jog „teisėjais turi būti skiriami tik asmenys, turintys aukštą teisinę kvalifikaciją ir gyvenimo patirtį. Jų reputacija turi būti nepriekaištinga. Tai reiškia, kad teisėjams keliami ypatingi profesiniai ir etniniai reikalavimai. Teisėjas turi jausti didelę atsakomybę už tai, kad jis vykdo teisingumą – atlieka Konstitucijoje jam nustatytą priedermę.“⁹³ Konkretūs reikalavimai, kuriuos turi atitikti pretendentas į teisėjus, reglamentuojami „Lietuvos Respublikos teismų įstatymu“. Šiame įstatyme atskirais straipsniais įtvirtinti kiekvieno teismo teisėjui keliami reikalavimai. Į apylinkės teismo teisėjus gali būti skiriamas tik nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos pilietis, kuris turi aukštąjį teisinį išsilavinimą ir atitinka kitus įstatymų nustatytus reikalavimus, kad jam būtų galima išduoti pažymėjimą ar leidimą dirbti su įslaptinta informacija. Prie reikalavimų priskiriama ir būtinybė pateikti sveikatos pažymėjimą. Tam, kad asmuo galėtų pretenduoti į teisėjus, jis taip pat turi turėti penkerių metų teisinio darbo patirtį ir išlaikyti egzaminą, skirtą pretendentams į teisėjus. Asmuo, kuris atitinka įstatyme nustatytus reikalavimus ir yra išlaikęs egzaminą, turi būti įrašomas į Nacionalinės teismų administracijos tvarkomą pretendentų į teismo teisėjų vietas sąrašą. Teisėjams yra numatyti ir tam tikri apribojimai. Konstitucijoje ir teismų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose numatyta, jog teisėjas negali eiti jokių kitų pareigų, dirbti privačiose įmonėse, negali gauti kito atlyginimo. Yra numatyta tik viena išimtis – teisėjai gali gauti kitą atlyginimą tik už kūrybinę arba pedagoginę veiklą.

Kalbant apie asmens nepriekaištingą reputaciją, „Lietuvos Respublikos teismų įstatymo“ 52 straipsnis reglamentuoja, jog „asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos ir skiriamas teisėju, jeigu jis:

- 1) įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu pripažintas padaręs nusikalstamą veiką;
- 2) atleistas iš teisėjo, prokuroro, advokato, notaro, antstolio, policijos ar vidaus reikalų sistemos darbuotojo pareigų arba iš valstybės tarnybos už profesinės ar tarnybinės veiklos pažeidimus, jei po šio atleidimo nepraėjo penkeri metai;
- 3) piktnaudžiauja psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu;

⁹² „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra* note 4.

⁹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *supra* note 4, p. 890.

4) neatitinka kitų Teisėjų etikos taisyklių reikalavimų.⁹⁴

Jeigu paaiškėja, kad pretendentas į teisėjus atitinka nors vieną iš numatytų aplinkybių, tokio asmens kandidatūra iš karto yra atmetama. Pretendentas į teisėjus, atitikęs visus reikalavimus ir Respublikos Prezidento paskirtas teisėju, turi prisiekti, jog bus ištikimas savo valstybei ir vykdys teisingumą tik pagal įstatymą.

Konstitucijos⁹⁵ 112 straipsnyje numatyta, jog „dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo ir perkėlimo ar atleidimo Respublikos Prezidentui pataria speciali teisėjų institucija.“ Tame pačiame Konstitucijos⁹⁶ straipsnyje teigiama, jog „Aukščiausiojo Teismo teisėjus, o iš jų – pirmininką, skiria ir atleidžia Seimas Respublikos Prezidento teikimu. Apeliacinio teismo teisėjus, o iš jų – pirmininką, skiria Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu. Apylinkių, apygardų ir specializuotų teismų teisėjus ir pirmininkus skiria, jų darbo vietas kečia Respublikos Prezidentas.“⁹⁷ Kaip matyti iš šios nuostatos, teisėjų paskyrimo ir atleidimo procese dalyvauja ir Seimas, tačiau Seimas savo žodį taria tik skiriant ir atleidžiant Aukščiausiojo Teismo teisėjus ir Apeliacinio teismo teisėjus.

Amžiaus, iki kada teisėjas gali eiti savo pareigas, Konstitucija nenumato, tačiau teisėjo amžius yra nustatytas „Lietuvos Respublikos teismų įstatyme“. Asmuo eiti teisėjo pareigas paskiriamas iki 65 metų amžiaus. Kai teisėjui sukanka 65 metai, jo įgaliojimai nutrūksta, tačiau įgaliojimai gali būti pratęsimi, jeigu byla, kurią jis nagrinėja, dar nebaigta nagrinėti arba nėra sustabdyta. Jei teisėjui sueina 65 metai jam nebaigus nagrinėti bylos, tam, kad jo įgaliojimai būtų pratęsti, yra išleidžiamas tam tikras teisės aktas – Respublikos Prezidento dekretas arba Seimo nutarimas. Tokiu atveju taip pat reikalingas specialiosios teisėjų institucijos patarimas. Be kita ko, yra numatyti tam tikri reikalavimai dėl teisėjo paaukštinimo. Tam, kad teisėjas galėtų būti paaukštintas, yra atkreipiamas dėmesys į teisėjo kvalifikaciją. Kuo aukštesnė jo kvalifikacija – profesinis pasirengimas, tuo į aukštesnes pareigas teisėjas gali pretenduoti, nes toks asmuo tinkamai gins žmogaus teises ir teisingumą vykdys taip, kaip numato Konstitucija. Be kita ko yra numatyta galimybė teisėjus perkelti į kitą tos pačios pakopos teismą: „apylinkės teismo, apygardos administracinio teismo ar apygardos teismo teisėjas, praėjus ne mažiau kaip trejiems metams nuo paskyrimo į teisėjo pareigas, arba apylinkės teismo, apygardos administracinio teismo ar apygardos teismo pirmininkas, pasibaigus jo, kaip teismo pirmininko, įgaliojimų laikui, jo pageidavimu gali būti perkeltas teisėju į kitą tos pačios pakopos teismą arba į kitos jurisdikcijos tos pačios pakopos

⁹⁴ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas,“ *supra* note 4.

⁹⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *supra* note 4.

⁹⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *supra* note 4.

⁹⁷ *Ibid.*

teismą.⁹⁸ Perkeliant teisėją į kitą tos pačios pakopos teismą, jam yra numatyta tokia pati atranka kaip ir skiriant teisėju pirmą kartą. Skiriant teisėjus į apygardos teismus, Apeliacinį teismą, Aukščiausiąjį Teismą be bendrųjų reikalavimų, tokių kaip pilietybė, išsilavinimas, nepriekaištinga reputacija, skiriasi tik pretendentų į teisėjus teisėjo darbo stažas (Teismų įstatymo 66–68 straipsniai⁹⁹). Teisėjai taip pat gali būti perkelti į žemesnės pakopos teismus ir pačių teisėjų pageidavimu. Jei keli teisėjai pretenduoja į tą pačią vietą, jiems taikoma tokia pati atrankos procedūra, kaip ir pretendentams į teisėjus skiriant pirmą kartą. Į žemesnės pakopos teismus teisėjas, jo sutikimu, gali būti perkeltas ir reorganizuojant ar likvidavus jo ankstesnę darbovietę.

Teismų įstatyme yra numatytos dvi nuostatos, kada teisėjų įgaliojimai pasibaigia – pašalinus ar atleidus teisėją iš pareigų. Šios dvi nuostatos nėra tapačios. Teismų įstatyme abiemis nuostatomis yra skiriami ir skirtingi straipsniai. „Lietuvos Respublikos teismų įstatymo“ 91 straipsnyje numatyta, kad „Aukščiausiojo Teismo teisėją, Apeliacinio teismo teisėją už šiurkštų Lietuvos Respublikos Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat jei paaiškėja, kad teisėjas padarė nusikalstamą veiką, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.“¹⁰⁰ Apie atleidimą iš pareigų kalbama „Lietuvos Respublikos teismų įstatymo“ 90 straipsnyje ir Konstitucijos 115 straipsnio 1 dalyje. Šiuose straipsniuose numatyta: „Teisėjai iš pareigų atleidžiami šiais atvejais:

- 1) savo noru;
- 2) pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus;
- 3) dėl sveikatos būklės;
- 4) išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimi perkėlus į kitą darbą;
- 5) kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą;
- 6) kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai.“¹⁰¹

Taigi Teismų įstatymas ir Konstitucija, nustatydami atleidimo iš pareigų baigtinį sąrašą, garantuoja, kad teisėjas nebus atleistas iš pareigų esant kitoms, nei nustatyta šiais punktais, aplinkybėms. Teisėją iš pareigų atleidžia tas pats subjektas, kuris ir paskyrė asmenį teisėju.

Konstitucija apibrėžia ir teisėjo asmens atsakomybę. Konstitucija numato, jog teisėjas negali eiti kitų pareigų, dirbti privačiose įstaigose, taip pat negali gauti kito atlyginimo, išskyrus kaip teisėjo gaunamą atlyginimą ir užmokestį už kūrybinę ar pedagoginę veiklą. Teisėjas taip pat negali priklausyti jokiai politinei partijai ir dalyvauti politinių organizacijų veikloje. Konstitucijos 114

⁹⁸ Toma Birmontienė et al., *supra* note 23, p. 767-768.

⁹⁹ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *supra* note 4.

¹⁰⁰ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *supra* note 4.

¹⁰¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra* note 4; *Ibid*,

straipsnio 2 dalis numato, kad „teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo.“¹⁰² Iš viso teisėjas gali būti patrauktas keturių rūšių atsakomybėn. Visų pirma, gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, tokion atsakomybėn gali būti patrauktas tik Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimu. Antra atsakomybė, kurion jis gali būti patrauktas, yra administracinė. Teismų įstatymo 47 straipsnio 5 ir 6 punktai numato, kokiais atvejais teisėjas gali būti patrauktas administracinėn atsakomybėn. Pirmu atveju jis gali būti traukiamas administracinėn atsakomybėn bendra tvarka, antru atveju – tik gavus Seimo ar Respublikos Prezidento sutikimą. Trečia atsakomybė tai – civilinė. „Kaip privatus asmuo teisėjas turi atsakyti ir civiline tvarka. Bet turima omeny teisėjo civilinė atsakomybė už žalą, kurią jis gali padaryti vykdydamas savo funkcijas.“¹⁰³ Jei teisėjas, vykdydamas savo įgaliojimus, sukelia bylos šalims turtinę ir (arba) moralinę žalą, tada teisėjas turi atsakyti civiline tvarka. Ir ketvirtoji atsakomybė, kuri gali būti taikoma teisėjams, yra drausminė. Teisėjas už drausminės tvarkos pažeidimą atsako Teisėjų garbės teisme. Teisėjai Teisėjų garbės teisme atsako už: „Teisėjo vardą žeminantį poelgį; kitų Teisėjų etikos kodekso reikalavimų pažeidimą; įstatymuose numatytų teisėjų darbinės ar politinės veiklos apribojimų nesilaikymą.“¹⁰⁴ Teisėjams drausmės bylų iškėlimo klausimus sprendžia Teisėjų etikos ir drausmės komisija.

Teismai yra sudarę savo savivaldą. „Lietuvos Respublikos teismų įstatyme“ yra reglamentuota, jog teismų savivalda yra sudaryta iš Visuotinio teisėjų susirinkimo, Teisėjų tarybos ir Teisėjų garbės teismo. Pabrėžtina, jog Teisėjų garbės teismas ir Teisėjų taryba yra atskaitingi Visuotiniam teisėjų susirinkimui. O visoms šioms institucijoms savo funkcijas padeda įgyvendinti Nacionalinė teismų administracija. Aukščiausia teismų savivaldos institucija yra Visuotinis teisėjų susirinkimas. Šiame susirinkime dalyvauja visi Lietuvos teisėjai. Po Visuotinio teisėjų susirinkimo kita aukščiausia institucija yra Teisėjų taryba. Teismų savivaldoje minėta institucija yra vykdomoji, ji užtikrina, kad teismai ir teisėjai būtų nepriklausomi. Žemiausioji teismų savivaldos sudedamoji dalis yra Teisėjų garbės teismas, tačiau jis nėra reglamentuotas Konstitucijoje. Teisėjų garbės teismas nagrinėja teisėjų padarytus pažeidimus ir atitinkamai skiria jiems drausmines nuobaudas.

Latvijos Respublikos Konstitucijos 82 straipsnis reglamentuoja Latvijos teismų sistemą. Jame įtvirtinta, jog „Latvijoje bylas nagrinėja apylinkių, apygardų ir Aukščiausiasis Teismas, o karo

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ Armanas Abramavičius et al., *supra* note 17, p. 185-192.

¹⁰⁴ *Ibid.*, p. 194.

ar nepaprastosios padėties metu ir karo teismai.¹⁰⁵ Latvijos Respublikos Konstitucijoje teismų sistemai apibrėžti yra skirti penki skyriai, tačiau plačiau teismų struktūra, funkcijos ir kt. yra aptarta specialiaame įstatyme „Dėl teisminių galių.“¹⁰⁶ Latvijos bendrosios kompetencijos teismų sistemą sudaro rajono (miesto) teismai, apygardos teismai ir Aukščiausiasis Teismas. Civilines ir baudžiamąsias bylas Latvijoje nagrinėja iš viso 40 teismų, kurie yra suskirstyti į tris pakopas: 34 rajono (miesto) teismai, 5 apygardos teismai ir Aukščiausiasis Teismas.

Pirmąją instanciją civilines ir baudžiamąsias bylas, taip pat bylas dėl administracinių teisinių santykių nagrinėja rajono (miesto) apylinkės teismai. Įstatymas reglamentuoja, jog civilines ir administracines bylas nagrinėja vienas teisėjas, o baudžiamąsias bylas – kolegialiai (teisėjas ir du teismo tarėjai). Yra numatyta, jog vienas teisėjas taip pat gali nagrinėti tam tikras baudžiamąsias bylas, tačiau tik jei tai nustatyta įstatymu. Rajono (miesto) teismas sudarytas iš teismo pirmininko ir teisėjų, tačiau tam tikrais atvejais teisme gali būti ir teismo pirmininko pavaduotojas. Teisėjų skaičių šiame teisme nustato Saeima teisingumo ministro siūlymu.

Apygardų teismai yra suskirstyti į penkias teritorijas: Rygos, Kuržemės, Latgalės, Vidžemės ir Žiemgalės. Šis teismas pirmąją instanciją nagrinėja civilines ir baudžiamąsias bylas, kurios teisingos apygardos teismui. Apskūstas rajono (miesto) teismo sprendimas apeliacine tvarka yra nagrinėjamas apygardos teisme (apygardos teismas yra ir apeliacinės instancijos teismas). Apygardos teismas visas bylas pirmąją instanciją nagrinėja kolegialiai. Pirmąją instanciją bylas apygardos teisme nagrinėja teisėjas ir du teismo tarėjai. Kai bylos nagrinėjamos apeliacine tvarka, bylas nagrinėja trys apygardos teismo teisėjai. Apygardos teismų teisėjų skaičių nustato Saeima teisingumo ministro siūlymu. Apygardos teismas susideda iš pirmininko, pirmininko pavaduotojų ir teisėjų. Visuose penkiuose Latvijos apygardų teismuose yra Civilinių, Baudžiamųjų ir Administracinių bylų skyriai. Šiems skyriams vadovauja pirmininkas, kuris taip pat gali būti paskirtas ir pirmininko pavaduotoju. Šiuos skyrius patvirtina teisingumo ministras apygardos teismo pirmininko siūlymu. Įstatymo „Dėl teisminių galių“ 42 skirsnyje numatyta, jog šalia apygardos teismų yra įkurti „žemės knygų skyriai.“¹⁰⁷ Jie priskiriami teismo įstaigai. Šiame skyriuje teisėjai (kurių toks pats statusas kaip ir miesto (rajonų) teismų teisėjų) įtraukia nekilnojamąjį turtą į žemės knygas ir šio nekilnojamojo turto savininkams nustato atitinkamas teises.

Latvijos Aukščiausiąjį Teismą sudaro Senatas, Civilinių ir Baudžiamųjų bylų teismo rūmai ir Plenumas (visų teisėjų susirinkimas). Kaip ir rajono (miesto) bei apygardų teisėjų skaičių, taip ir

¹⁰⁵ Mindaugas Badaras, Gediminas Gudeliauskas, *supra* note 28, p. 207.

¹⁰⁶ Law “On Judicial Power,” *supra* note 10.

¹⁰⁷ Law “On Judicial Power,” *supra* note 10.

Aukščiausiojo Teismo teisėjų skaičių Senate bei Civilinių ir Baudžiamųjų bylų skyriuose tvirtina Saeima pagal vyriausiojo teisėjo rekomendacijas. Plenumas renka Senato departamento ir teismo rūmų pirmininkus, taip pat tvirtina Senato ir teismo teisėjų sudėtį. Įstatymas taip pat numato, jog Senato pirmininko ir teismo rūmų pirmininkų įgaliojimų laikas yra penkeri metai. Civilinių ir Baudžiamųjų bylų teismo rūmai apeliacine tvarka nagrinėja bylas, kurios buvo išnagrinėtos apygardų teismuose pirmąja instancija. Šiuose teismo rūmuose bylos yra nagrinėjamos kolegialiai trijų teisėjų. Senatas bylas nagrinėja taip pat kolegialiai trijų teisėjų. Ši institucija kasacine tvarka nagrinėja bylas, kurias išnagrinėjo rajono (miestų) teismai ir apygardų teismai. Senatas taip pat gali būti ir kaip pirmosios instancijos teismas, kuris tiria bylas dėl Valstybinės kontrolės tarybos sprendimų. Į šios institucijos sudėtį įeina Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir senatoriai (Senato teisėjai). Senatas sudarytas iš Civilinių bylų departamento, Baudžiamųjų bylų departamento, Administracinių bylų departamento ir Drausminių bylų departamento. Į Plenumo susirinkimus susirenka visų teismo rūmų teisėjai ir Senato teisėjai. Plenumo yra svarstomi aktualūs teisės normų interpretavimo klausimai, sudaromi teismo rūmai ir Senato departamentai. Dar viena Plenumo funkcija yra teikti išvadą, ar yra atsiradusios aplinkybės, kurios leistų nušalinti nuo pareigų Aukščiausiojo Teismo pirmininką ar atleisti iš pareigų generalinį prokurorą.

Įstatymas „Dėl teisminių galių“ reglamentuoja ir teisėjų skyrimo tvarką. Pagrindiniai reikalavimai pretendentai – jis turi būti Latvijos pilietis, aukštos kvalifikacijos ir sąžiningas teisininkas, galėti dirbti teisėju. Taip pat įstatyme reglamentuota nuostata, kad pretendentas nėra diskriminuojamas dėl jo socialinės, finansinės padėties, tautybės, rasės, lyties ir kt. Šio įstatymo 52 skirsnyje įtvirtinti reikalavimai pretendentui į rajono (miesto) teisėjus, jis turi būti: „Latvijos pilietis, ne jaunesnis nei 25 metų, įgijęs aukštąjį teisinį išsilavinimą, mažiausiai dvejus metus dirbęs teisiniu darbu ir išlaikęs teisėjams skirtą egzaminą.“¹⁰⁸ Teisinėje literatūroje¹⁰⁹ pažymėtina, jog pretendentas į teisėjus turi būti ne jaunesnis nei 30 metų ir bent penkerius metus būti dirbęs teisiniu darbu. Pretendentas į apygardos teismo teisėjo pareigas taip pat turi būti Latvijos pilietis, įgijęs aukštąjį teisinį išsilavinimą ir turėti ne mažesnę nei dvejų metų Komercinio teismo teisėjo, rajono (miesto) teismo teisėjo arba apygardos teismo Žemės knygų skyriaus teisėjo darbo patirtį. Prie reikalavimų taip pat priskiriama ir tai, jog pretendentas turi būti ne mažiau kaip trejus metus išdirbęs advokatu, prokuroru arba aukštosios mokyklos dėstytoju (teisinėje literatūroje¹¹⁰ nurodoma, kad pretendentai turi būti išdirbę dešimtį metų pedagoginio darbo). Asmuo, pretenduojantis į Aukščiausiojo Teismo

¹⁰⁸ Law „On Judicial Power,“ *supra* note 10.

¹⁰⁹ Juozas Žilys, *supra* note 18, p. 479.

¹¹⁰ *Ibid.*, p. 480.

teisėjo postą, taip pat turi būti Latvijas pilietis, įgijęs aukštąjį teisinį išsilavinimą, mažiausiai ketverius metus išdirbęs rajono (miesto) teismo teisėju, trejus metus Komercinio teismo teisėju, ar dvejus metus apygardos teisme. Pilietis, kuris ne mažiau kaip šešerius metus dirbo advokatu, prokuroru ar turi pedagoginio darbo patirties, taip pat gali būti skiriamas Aukščiausiojo Teismo teisėju. Kandidatus į rajono (miesto) ir apygardų teismų teisėjus siūlo teisingumo ministras, atsižvelgęs į teisėjų kvalifikacinės kolegijos išvadą. O kandidatus į Aukščiausiojo Teismo teisėjus parlamentui skiria Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, taip pat atsižvelgdamas į teisėjų kvalifikacinės kolegijos išvadą. Teisėjus į rajono (miesto) teismą trejiems metams skiria Saeima teisingumo ministro siūlymu. Praėjus trejiems metams parlamentas teisingumo ministro teikimu, atsižvelgdamas į teisėjų kvalifikacinės kolegijos išvadą, gali šį asmenį pakartotinai trejiems metams paskirti teisėju arba palikti teisėjauti be įgaliojimų termino apribojimo. Pažymėtina, kad jeigu teisėjo veikla yra nepatenkinama, teisingumo ministras gali nebeskirti šio asmens į teisėjo pareigas. Apygardos teismo teisėjus skiria Saeima teisingumo ministro teikimu, šių teismų teisėjams netaikomas įgaliojimų ribojimas. Aukščiausiojo Teismo teisėjus taip pat skiria Saeima teisingumo ministro teikimu, jiems taip pat nėra taikomas įgaliojimų ribojimas.

Įstatyme¹¹¹ numatyta, jog „pretendentu į teisėjus asmuo negali būti, jeigu jis:

- 1) ankščiau buvo pripažintas padaręs nusikaltimą;
- 2) ankščiau pripažintas padaręs nusikaltimą, tačiau atleistas nuo bausmės dėl senaties termino, amnestijos ar malonės;
- 3) buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, tačiau baudžiamoji atsakomybė buvo nutraukta dėl nepakaltinamumo;
- 4) buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, bet tyrimas dėl jo buvo nutrauktas;
- 5) dirba ar dirbo TSR Latvijos ar TSRS Valstybės Saugumo Komiteje, TSR Latvijos TSRS Gynybos ministru, valstybės saugumo tarnyboje, karinės žvalgybos tarnyboje, Rusijos ar kitos valstybės kontržvalgybos tarnyboje, yra agentas, gyventojas ar minėtų institucijų saugomo namo sargas;
- 6) yra ar buvo Latvijos įstatymų, Aukščiausiojo Teismo sprendimu arba teismo sprendimu draudžiamos organizacijos narys.¹¹²

Latvijos rajono (miesto) teismų ir apygardos teismų teisėjų maksimalus amžius yra 65 metai, o Aukščiausiojo Teismo teisėjo – 70 metų. Svarbu pabrėžti, kad sulaukus maksimalaus amžiaus rajono (miesto) ir apygardų teismų teisėjų įgaliojimai gali būti penkeriems metams pratęsti remiantis

¹¹¹ Law “On Judicial Power,” *supra* note 10.

¹¹² *Ibid.*

teisēju kvalifikacinės kolegijos išvada teisingumo ministro ir Aukščiausiojo Teismo pirmininko bendru sprendimu. Aukščiausiojo Teismo teisėjų įgaliojimai pratęsiami Aukščiausiojo Teismo pirmininko sprendimu. Aukščiausiojo Teismo pirmininko įgaliojimai penkeriems metams gali būti pratęsiami parlamento Respublikos Prezidento teikimu. Paskirti teisėjai turi prisiekti Respublikos Prezidentui.

Įstatymo „Dėl teisminių galių“ 82 straipsnis reglamentuoja, jog „atleisti teisėją galima šiais atvejais:

- 1) jo paties prašymu;
- 2) išrinkus arba paskyrus jį į kitas pareigas;
- 3) dėl sveikatos būklės arba kai jis negali dirbti teisėjo darbo;
- 4) jeigu teisėjas sulaukė maksimalaus amžiaus.“¹¹³

Teisėjas nuo pareigų nušalinamas, jeigu jis nuteisiamas ir jo atžvilgiu įsigalioja teismo nuosprendis ar kai teisėjas nušalinamas teisėjų drausminės kolegijos sprendimu. Rajono (miesto) ir apygardų teismų teisėjus atleidžia Saeima teisingumo ministro teikimu, o Aukščiausiojo Teismo teisėją atleidžia Saeima Aukščiausiojo Teismo pirmininko teikimu. Aukščiausiojo Teismo pirmininką atleidžia taip pat Saeima tik Ministrų kabineto teikimu. Visų teismų teisėjus nuo pareigų turi teisę nušalinti parlamentas teisėjų drausminės kolegijos teikimu. Aukščiausiojo Teismo pirmininką nuo pareigų turi teisę nušalinti parlamentas teisėjų drausminės kolegijos, kuri remiasi Aukščiausiojo Teismo plenumo išvada, teikimu.

Latvijos teisėjai turi tokias pačias teises ir laisves kaip ir piliečiai. Šias teises ir laisves teisėjai turi naudoti taip, jog teismo garbė, orumas ir nepriklausomumas nenukentėtų. Teisėjams leidžiama burtis į organizacijas, kurios apsaugo jų teises, skatina jų profesinį tobulėjimą, gina jų teises ir interesus, tačiau teisėjai negali įstoti į jokią partiją ar kitą politinę organizaciją. Jiems taip pat nėra leidžiama dalyvauti streikuose.

Įstatyme „Dėl teisminių galių“ numatyta teisėjų atsakomybė. Baudžiamoji atsakomybė teisėjams gali būti taikoma tik Latvijos generalinio prokuroro iniciatyva. Teisėjas be parlamento sutikimo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Sprendimas patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn turi būti priimtas Aukščiausiojo teismo teisėjų, kurie yra įgalioti atlikti šį veiksma. Administracinė atsakomybė negali būti taikoma teisėjams jeigu jis negali būti suimtas pagal administracines procedūras. Teisėjas be kita ko negali būti finansiškai atsakingas už žalą,

¹¹³ Law „On Judicial Power,” *supra* note 10.

kurią patyrė asmuo būdamas numatytoje atsakomybėje. Tokia žala asmeniui gali kilti dėl neteisėto ar nepagrįsto sprendimo. Tokiais įstatymų numatytais atvejais, žalą atlygina valstybė.

Šalia teismų Latvijoje veikia ir tam tikros institucijos. Šios institucijos laikomos teismų sistemos dalimi. Įstatymo „Dėl teisminių galių“ 16.2 skyrius reglamentuoja, kad tokios sistemos yra: „1) Prisiekusieji teismo vykdytojai. Jų pareigos lygiagrečios valstybės pareigūnų pareigoms, o veikla reglamentuojama Teismo vykdytojų įstatymu. 2) Našlaičių teismas. Šis teismas vykdo įstatymu jam numatytas rūpybos ir globos funkcijas. 3) Parapijos (Valsčiaus) teismas. Šis teismas atlieka našlaičių teismo funkcijas parapijoje (valsčiuje) ir kitas funkcijas, kurias šiam teismui yra numatę įstatymai. 4) Civilinio statuso aktų įrašų skyrius. Šis skyrius registruoja gyventojų gimimą, mirtį, santuoką¹¹⁴, t. y. atlieka civilinės metrikacijos funkcijas.

Latvijoje taip pat yra numatyta teismų savivalda. Didžiausią įtaką šioje savivaldoje turi teisėjų konferencija. Joje dalyvauja visų teismų teisėjai. Šioje konferencijoje teisėjai aptaria svarbiausius klausimus, susijusius su teismais. Kita teismų savivaldos institucija yra teisėjų kvalifikacinė kolegija. „Ją sudaro du Aukščiausiojo Teismo senato teisėjai, vienas Aukščiausiojo Teismo Civilinių ir vienas Baudžiamųjų bylų teismo rūmų teisėjas, du apygardų teismų teisėjai, du rajono (miesto) teismų teisėjai ir du žemės knygų skyrių teisėjai.“¹¹⁵ Ši kolegija nagrinėja klausimus, susijusius su teisėjų paskyrimu ir kitus su teisėjų darbu susijusius klausimus. Taip pat didelį vaidmenį prižiūrint teisėjų ir teismų veiklą atlieka teisingumo ministras. Teisingumo ministro įgaliojimams, susijusiems su teismų veikla, yra skirtas atskiras įstatymo „Dėl teisminių galių“ skyrius. Būtent Teisingumo ministerija organizuoja teismų sistemos valdymą.

Estijos Konstitucijos¹¹⁶ 146 straipsnis reglamentuoja, jog „teisingumą vykdo teismai. Teismai yra nepriklausomi ir veikloje remiasi Konstitucija ir įstatymais“¹¹⁷, tačiau Konstitucijoje apie pačią teismų sistemą užsimenama tik bendrais bruožais. Plačiau teismų sistema ir patys teismai reglamentuoti „Estijos teismų įstatyme“. Estijos Respublikos Konstitucijos 148 straipsnyje įtvirtinta, jog Estijoje teismų sistema sudaryta iš apskričių, miestų ir administracinių teismų, apygardų teismų ir Aukščiausiojo Teismo. Gali būti sudaryti specializuoti teismai, tačiau tik byloms, kurios priskiriamos prie specialių kategorijų. Viena iš Estijos teismų sistemos ypatybių yra tai, jog

¹¹⁴ Law „On Judicial Power,“ *supra* note 10.

¹¹⁵ Juozas Žilys, *supra* note 18, p. 246-247.

¹¹⁶ Giedrė Kontrimaitė, Inga Milašiūtė, Jurgita Kirtiklytė, „Estijos Respublikos Konstitucija,“ iš *Užsienio šalių konstitucijos: antras leidimas mokomasis leidinys*, Dovilė Karpičiūtė, Giedrė Ulevičiūtė, Giedrė Dambrauskaitė, Dominykas Kabašinskas, Asta Galinaitytė, Evaldas Matulis, Virginija Prasmickaitė, Milda Urbonaitė, Giedrė Kontrimaitė, Inga Milašiūtė, Jurgita Kirtiklytė, Mindaugas Badaras, Gediminas Gudeliauskas, Vilius Kupčinskas, Irutė Sasnauskaitė, Saulius Jarašiūnas, Indrė Kazėnaitė, Darija Morozova (Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004), 161.

¹¹⁷ *Ibid.*, p. 192.

Aukščiausiasis Teismas yra ne tik kasacinė instancija, bet ir konstitucinę priežiūrą vykdanči institucija.

Pirmosios instancijos teismų sistemą Estijoje sudaro apskričių, miestų ir administraciniai teismai. Atsižvelgiant į „Estijos teismų įstatymą“, šiuo metu „Estijoje veikia 4 apskričių teismai – Harju apskrities teismas, Viru apskrities teismas, Pernu apskrities teismas ir Tartu apskrities teismas.“¹¹⁸ Šiuo metu Konstitucijoje nėra minimi miesto teismai. Apskričių teismai pirmąją instanciją nagrinėja civilines, baudžiamąsias ir baudžiamųjų nusižengimų bylas. Apskričių teismai taip pat atlieka ir kitas funkcijas, kurios yra numatytos šiems teismams vykdyti pagal įstatymus. Apskričių teismų teritorinę jurisdikciją nustato teisingumo ministras. Teisėjų skaičių apskričių teismuose nustato teisingumo ministras, atsižvelgdamas į apskričių ir apygardų teismų pirmininkų nuomonę. Šalia apskričių teismų veikia ir Žemės registro skyrius. Šiame skyriuje yra peržiūrimi žemės ir šeimyninio turto registrai. „Estijos teismų įstatyme“ yra įtvirtinta nuostata, jog prie kiekvieno apskričių teismo yra Registracijos skyrius, o prie Pernu apskrities teismo veikia dar ir Mokėjimų pavedimo skyrius.

Apygardų teismų struktūrą sudaro du apygardų teismai – Talino ir Tartu. Šie teismai yra aukštesnės grandies nei apskričių teismai. Apygardų teismuose bylos nėra nagrinėjamos pirmąją instancija. Šie teismai yra apeliacinė instancija dėl bylų, kurias išnagrinėjo apskričių ir administraciniai teismai. Teisingumo ministras nustato tiksliai apygardų teismų vietas, taip pat nustato apygardų teismų teisėjų skaičių, tačiau išklauses apygardos teismo pirmininko nuomonės.

Teisinėje literatūroje¹¹⁹ paminėta, jog „pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų teisėjus Aukščiausiojo Teismo *en banc* teikimu skiria Respublikos Prezidentas.“¹²⁰

Aukščiausia ir unikali teisminė institucija Estijoje yra Aukščiausiasis Teismas. Aukščiausiasis Teismas kasacine tvarka peržiūri bylas, kurios buvo išnagrinėtos apeliacinės instancijos teismų. Šis teismas taip pat vykdo ir konstitucinę priežiūrą. Taigi, „Aukščiausiasis Teismas atlieka šias funkcijas:

- 1) peržiūri kasacinius skundus;
- 2) ištaiso teismų klaidas;
- 3) peržiūri prašymus, paduotus prieš teismo sprendimą;
- 4) peržiūri pašymus dėl konstitucinės priežiūros;
- 5) sprendžia tam tikrus administracinius klausimus.“¹²¹

¹¹⁸ Courts Act of Estonia, žiūrėta 2016 02 27, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514022014001/consolide>

¹¹⁹ Darius Butvilavičius, *supra* note 33, p. 244.

¹²⁰ *Ibid.*

Bylas taip pat gali nagrinėti ir speciali (*ad hoc*) institucija, kuri susideda iš skirtingų skyrių narių arba Aukščiausiojo Teismo *en banc*. Aukščiausiajame Teisme dirba devyniolika teisėjų. Jame yra įsteigti trys skyriai – Civilinių bylų, Baudžiamųjų bylų ir Administracinių bylų skyriai. Civilinių bylų skyriuje dirba 7 teisėjai, Baudžiamųjų bylų skyriuje – 6 teisėjai, o Administracinių bylų skyriuje – 5 teisėjai. Kiekvienas šio teismo teisėjas turi būti ir vienas kurio nors skyriaus narys. Koks teisėjas priklausys kuriam skyriui, nustato Aukščiausiasis Teismas *en banc*. Taip pat Aukščiausiasis Teismas *en banc* iš šiuose skyriuose esančių teisėjų paskiria kiekvieno skyriaus pirmininkus. Estijos Respublikos Konstitucija numato, jog Parlamentas (Riigikogu) Respublikos Prezidento teikimu skiria Aukščiausiojo Teismo pirmininką. Kitus šio teismo teisėjus taip pat skiria parlamentas, tačiau Aukščiausiojo Teismo pirmininko teikimu. „Estijos teismų įstatyme“ numatyta, jog Aukščiausiojo Teismo pirmininkas savo pareigas eina devynerius metus. Tokių pareigų pirmininkas negali eiti dvi kadencijas iš eilės. Kai baigiasi pirmininkavimo laikas, jis toliau tęsia teisėjo darbą.

Estijoje atrankos į teisėjus vyksta viešojo konkurso būdu. Į laisvas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismo teisėjo darbo vietas viešąjį konkursą skelbia teisingumo ministras. Į laisvą Aukščiausiojo Teismo teisėjo darbo vietą – Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. „Estijos teismų įstatymas“ numato keliamus reikalavimus pretendentai į teisėjus. Jame numatyta, kad, visų pirma, kandidatas turi būti Estijos pilietis, atitinkantis šiuos reikalavimus: „yra įgijęs aukštąjį teisinį išsilavinimą (magistro laipsnį), moka estų kalbą, aukštų moralinių vertybių ir turintis asmeninių gebėjimų, reikalingų teisėjo darbui.“¹²² Tame pačiame straipsnyje taip pat yra numatyti atvejai, kada asmuo negali pretenduoti į teisėjo darbo vietą. Asmuo negali būti teisėju, jeigu „yra nuteistas už kriminalinį nusikaltimą; pašalintas iš teisėjo, notaro ar antstolio pareigų; pašalintas iš Estijos advokatų asociacijos; dėl drausmės pažeidimo atleistas iš valstybės tarnybos; bankrutavęs; atimtas jo leidimas verstis auditoriaus ar patentinio patikėtinio profesine veikla“. Taigi, jeigu asmuo atitinka bent vieną iš numatytų punktų, jo kandidatūra yra atmetama.

„Estijos teismų įstatymas“¹²³ taip pat reglamentuoja papildomai kiekvieno teismo kandidatams keliamus reikalavimus. „Kandidatas į pirmos instancijos teismo teisėjus privalo būti atlikęs teisėjo parengimo praktiką (arba įstatyme nustatytą laiką ankščiau dirbęs advokatu, prokuroru ar teisėju) ir išlaikęs teisėjo egzaminą. Apygardos teismo teisėju gali tapti patyręs ir

¹²¹ Julia Laffranque, “The Judicial System of Estonia and European Union Law” *International Journal of Legal Information: Vol. 33: Iss. 2, Article 7* (2005), 224-230. Žiūrėta 2016 02 27, <http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1016&context=iili>

¹²² Court Act of Estonia, *supra* note 47.

¹²³ *Ibid.*

pripažintas teisininkas, kai išlaiko teisėjo egzaminą (teisėjo egzamino nelaiko asmuo, dirbantis teisėju kitame teisme). Apie reikalavimus pretendentai į Aukščiausiojo Teismo teisėjus Teismų įstatyme sakoma tik tiek, kad jis turi būti patyręs ir pripažintas teisininkas.¹²⁴ Paskirtas į teisėjo pareigas asmuo turi prisiekti. Aukščiausiojo Teismo teisėjai prisiekia Riigikogu, o kitų teismų teisėjai prisiekia Respublikos prezidentui. Teisėjams taip pat yra numatyti ir tam tikri apribojimai. Visų pirma, teisėjas negali eiti jokių kitų pareigų kaip teisėjo, išskyrus pedagoginę ir mokslinių tyrimų veiklą. Teisėjas taip pat negali būti Riigikogu narys, kaimo savivaldybės ar miesto tarybos narys, politinės partijos narys, įmonių ar įstaigų steigėjas, partneris ar valdybos narys, bankroto komiteto narys, ginčo šalių arbitras. Taigi teisėjas be pedagoginio ir mokslinio darbo daugiau negali užsiimti jokia kita veikla.

Estijos Respublikos Konstitucija numato, jog teisėjai Estijoje yra skiriami iki gyvos galvos, tačiau „Estijos teismų įstatymas“ nurodo konkretų amžių, kurį pasiekęs teisėjas nebegali eiti savo pareigų – teisėjas baigia eiti teisėjo pareigas sulaukęs 67 metų amžiaus. Ankščiau, nei sulaukia šio amžiaus, teisėjas gali būti pašalintas iš pareigų tik teismo sprendimu. Pagal „Estijos teismų įstatymą“, „teisėjo įgaliojimai nutrūksta:

- 1) kai teisėjas atsistatydina;
- 2) kai sulaukia 68 metų amžiaus;
- 3) yra netinkamas eiti teisėjo pareigas. Šis sprendimas gali būti priimtas per 3 metus nuo jo paskyrimo teisėju;
- 4) dėl sveikatos būklės;
- 5) likvidavus teismą ar sumažinus teisėjų skaičių;
- 6) kai jam baigus dirbti Aukščiausiajame Teisme, tarptautiniame teisme ar kt. nebėra galimybės sugrįžti į buvusią teisėjo poziciją ir jis nesutinka būti perkeltas į kitą teismą;
- 7) kai yra paskiriamas ar išrenkamas į pareigas, nesuderinamas su teisėjo pareigomis;
- 8) kai paaiškėja aplinkybės, dėl kurių asmuo negalėjo būti paskirtas teisėju.¹²⁵

Respublikos Prezidentas Aukščiausiojo Teismo pirmininko teikimu iš pareigų gali pašalinti pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų teisėjus. Riigikogu Aukščiausiojo Teismo pirmininko teikimu – Aukščiausiojo Teismo teisėjus. Šio teismo pirmininką iš pareigų turi teisę pašalinti Riigikogu, Respublikos prezidento teikimu.

¹²⁴ Darius Butvilavičius, *supra* note 33, p. 244.

¹²⁵ Court Act of Estonia, *supra* note 47.

Estijos respublikos Konstitucijoje ir „Estijos teismų įstatyme“ be kita ko yra numatyta, jog teisėjas baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas tik Aukščiausiojo Teismo siūlymu ir Respublikos Prezidento sutikimu. O Aukščiausiojo Teismo pirmininkas baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas tik teisingumo kanclerio siūlymu, jeigu siūlymui pritaria Riigikogu narių dauguma.

Estijoje taipogi yra numatyta tam tikra teismų savivalda. Estijoje Teisingumo ministerija kartu su Teismų administravimo tarnyba prižiūri bei administruoja teismų veiklą. Teismų administravimo tarnyba prižiūri teismų darbą, tvarko teismų sistemą. Vyriausiasis Aukščiausiojo teismo teisėjas yra šios tarnybos pirmininkas. Tačiau aukščiausia instancija – Aukščiausiasis teismas nėra administruojamas Teismų administravimo tarnybos. Aukščiausiasis teismas nepriklausomas nuo Teismų administravimo tarnybos. Šio teismo veikla yra administruojama nepriklausomai.

Apibendrinus pateiktą informaciją, galima daryti išvadą, jog visų trijų Baltijos valstybių teismų sistemas siauru aspektu apžvelgia Konstitucijos. Plačiau šios sistemos yra apibrėžtos jų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose. Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybėse teismų instancijos yra tokios pačios, tačiau skiriasi šių instancijų išsidėstymas. Lietuvoje pirmąją instancija bylas nagrinėja apylinkių ir apygardų teismai, apeliacine instancija nagrinėja – Apeliacinis teismas, o kasacine instancija – Aukščiausiasis Teismas. Priešingai Latvijoje pirmoji instancija yra rajono (miesto) teismai, tam tikroms byloms ir apygardų teismai. Apeliacine instancija bylos nagrinėjamos apygardų teismuose ir Aukščiausiajame Teisme esančiuose teismo rūmuose. Kasacine instancija Latvijoje yra Aukščiausiojo Teismo Senatas. Estijoje pirmąją instancija bylos nagrinėjamos apskričių teismuose. Apygardos teismuose bylos nagrinėjamos tik apeliacine tvarka, o kasacine tvarka jas nagrinėja Aukščiausiasis Teismas.

Pretendantas į teisėjus Lietuvoje turi pereiti atranką, o Estijoje yra skelbiami viešieji konkursai. Pretendentams keliami reikalavimai ir teisėjų pašalinimo sąlygos visose Baltijos valstybėse panašios. Be kita ko, visose trijose Baltijos valstybėse teismai yra administruojami tos valstybės tam tikrų institucijų. Pažymėtina, jog Estijoje ir Latvijoje, kitaip nei Lietuvoje, šalia teismų yra įtvirtintos tam tikros institucijos.

3.3.Lietuvos, Latvijos ir Estijos specializuoti teismai

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje reglamentuota, jog „administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti pagal įstatymą gali būti įsteigti specializuoti teismai.“¹²⁶ Taip pat yra numatyta galimybė karo atveju steigti ypatingus teismus – karo teismus. Reikia pabrėžti, jog šiuo metu Lietuvoje veikia specializuoti administraciniai teismai.

Lietuvos Respublikos administracinis teismas (toliau – Administracinis teismas) yra jauniausia institucija iš visos Lietuvos teismų sistemos. Specializuotų teismų sistemą sudaro penki apygardų administraciniai teismai ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. Šie teismai sprendžia ginčus, kylančius iš administracinių teisinių santykių. 1999 metais buvo įsteigti ir pradėjo veikti pirmosios ir apeliacinės instancijos administraciniai teismai. Tuo metu buvo įkurta trijų lygių administracinių teismų sistema: 1) apygardų administraciniai teismai; 2) Aukštesnysis administracinis teismas; 3) Apeliacinio teismo Administracinių bylų skyrius. Apygardų administracinių teismų sistemą sudarė Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Panevėžio ir Klaipėdos administraciniai teismai. Aukštesnysis administracinis teismas ir Apeliacinio teismo Administracinių bylų skyrius buvo įkurti Vilniuje. Aukštesnysis administracinis teismas apeliacine tvarka nagrinėjo apygardų administracinių teismų bylas, o Apeliacinio teismo Administracinių bylų skyrius nagrinėjo Aukštesniojo administracinio teismo pirmąją instanciją išnagrinėtas bylas. Tokia administracinių teismų sistema nebuvo sklandi, todėl Lietuvos Respublikos Seimas 2000 m. rugsėjo 19 d. pakeitė tuo metu galiojusį „Administracinių teismų įstatymą“ ir jį išdėstė nauja redakcija. Šiame įstatyme vietoje Aukštesniojo administracinio teismo ir Apeliacinio teismo Administracinių bylų skyriaus buvo įsteigtas Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir palikti penki apygardų administraciniai teismai (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio). Įsteigtas Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai savo veiklą pradėjo 2001 m. sausio 1 d. Administraciniai teismai buvo įsteigti „skundams (prašymams) dėl viešojo administravimo subjektų priimtų administracinių aktų ir veiksmų ar neveikimo (pareigų nevykdymo) nagrinėti.“¹²⁷ Kiekvienas apygardos administracinis teismas veikia teritorijoje, kuri sutampa su bendrosios kompetencijos apygardos teismo teritorija, o Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas veikia visoje Lietuvos teritorijoje. Taigi Lietuvoje yra dviejų instancijų administracinių teismų sistema. Visų pirma byla nagrinėjama apygardos administraciniame teisme, o vėliau ji gali būti nagrinėjama apeliacine tvarka Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme. Ši instancija yra paskutinė, kadangi Lietuvoje nėra kasacinės instancijos administracinėms byloms. Šalyje šių teismų kompetenciją nustato specialus įstatymas – „Lietuvos Respublikos administracinių

¹²⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *supra* note 4.

¹²⁷ „Lietuvos Respublikos administracinių teismų įsteigimo įstatymas,“ *Valstybės žinios* Nr. 13-309 (1999).

bylų teisenos įstatymas¹²⁸. Šiame įstatyme pažymima, jog „administracinis teismas sprendžia ginčus dėl teisės viešojo administravimo srityje.“¹²⁹ „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo“ 15 straipsnyje įtvirtinta, kokios bylos yra priskirtos administraciniams teismams.¹³⁰ Apibendrinant šiame straipsnyje paminėtas bylų rūšis, jas galima suskirstyti į dvi atskiras grupes: pirma, administraciniai teismai nagrinėja ginčus, kuriuose šalys yra asmuo ir viešojo administravimo institucija; antra, – bylas dėl norminių administracinių teisės aktų teisėtumo. „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo“ 16 straipsnis taip pat įtvirtina, kokios bylos nėra priskirtos administracinių teismų kompetencijai: „Administraciniai teismai nesprenžia bylų, kurios priskirtos Konstitucinio Teismo kompetencijai, taip pat bylų, priskirtų bendrosios kompetencijos arba kitiems specializuotiems teismams. Administracinių teismų kompetencijai nepriskiriama tirti Respublikos Prezidento, Seimo, Seimo narių, Ministro Pirmininko, Vyriausybės (kaip kolegialios institucijos), Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų veiklos, kitų teismų teisėjų, taip pat prokurorų, ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir antstolių procesinių veiksmų, susijusių su teisingumo vykdymu ar bylos tyrimu, taip pat su sprendimų vykdymu, ir Seimo kontrolieriaus sprendimų (rekomendacijų).“¹³¹ Teismų įstatymo¹³² 29 straipsnyje ir „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo“¹³³ 18 straipsnyje yra numatyta ta pati nuostata, kad administracinis teismas yra pirmoji instancija administracinėms byloms, kurios priskirtos būtent šio teismo kompetencijai. Vilniaus apygardos administraciniam

¹²⁸ „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas,“ Valstybės žinios Nr. 13-308 (1999).

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ Administraciniai teismai sprendžia bylas dėl: 1) valstybinio administravimo subjektų priimtų teisės aktų ir veiksmų teisėtumo, taip pat šių subjektų atsisakymo atlikti jų kompetencijai priskirtus veiksmus teisėtumo ir pagrįstumo ar vilkinimo atlikti tokius veiksmus; 2) savivaldybių administravimo subjektų priimtų aktų ir veiksmų teisėtumo, taip pat šių subjektų atsisakymo atlikti jų kompetencijai priskirtus veiksmus teisėtumo ir pagrįstumo ar vilkinimo atlikti tokius veiksmus; 3) žalos, atsiradusios dėl viešojo administravimo subjektų neteisėtų veiksmų, atlyginimo (Civilinio kodekso 6.271 straipsnis); 4) mokesčių, kitų privalomų mokėjimų, rinkliavų sumokėjimo, grąžinimo ar išieškojimo, finansinių sankcijų taikymo, taip pat dėl mokesčių ginčų; 5) tarnybinių ginčų, kai viena ginčo šalis yra valstybės ar savivaldybės tarnautojas, turintis viešojo administravimo įgaliojimus (įskaitant pareigūnus ir įstaigų vadovus); 6) Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimų ir šios komisijos kreipimusi dėl tarnybos santykių su valstybės tarnautojais nutraukimo; 7) Seimo kontrolieriaus kreipimosi (pareiškimo) dėl tarnybos santykių su valstybės tarnautojais nutraukimo; 8) ginčų tarp nepavaldžių vienas kitam viešojo administravimo subjektų dėl kompetencijos ar įstatymų pažeidimo, išskyrus civilinius ginčus, priskirtus bendrosios kompetencijos teismams; 9) rinkimų ir referendumo įstatymų pažeidimo; 10) (neteko galios nuo 2011 m. sausio 1 d.); 11) viešųjų įstaigų, įmonių ir nevyriausybinų organizacijų, turinčių viešojo administravimo įgaliojimus, priimtų sprendimų ir veiksmų viešojo administravimo srityje teisėtumo, taip pat šių subjektų atsisakymo atlikti jų kompetencijai priskirtus veiksmus teisėtumo ir pagrįstumo ar vilkinimo atlikti tokius veiksmus; 12) visuomeninių organizacijų, bendrijų, politinių partijų, politinių organizacijų ar asociacijų priimtų bendro pobūdžio aktų teisėtumo; 13) užsieniečių skundų dėl atsisakymo išduoti leidimą gyventi ar dirbti Lietuvoje ar tokio leidimo panaikinimo, taip pat skundų dėl pabėgėlio statuso.

¹³¹ „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas,“ *supra* note 52.

¹³² „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas,“ *supra* note 34.

¹³³ „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas,“ *op. cit.*

teismui „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatyme“ yra numatytas atskiras 19 straipsnis, nes būtent šiam teismui yra nustatyta ir papildoma kompetencija.¹³⁴

Reikia pažymėti, kad bylas administraciniuose teismuose nagrinėja trijų teisėjų kolegija, tačiau įstatymų numatytais atvejais tam tikrų kategorijų bylas gali nagrinėti ir vienas teisėjas. Asmuo, prieš kreipdamasis į teismą dėl jo interesus pažeidžiančio viešojo administravimo institucijos priimto sprendimo, gali kreiptis į ikiteisminę instituciją. Tik jei ikiteisminės institucijos sprendimas asmens netenkina, jam suteikiama galimybė ginti savo teises teisme.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo kompetencija yra įtvirtinta Teismų įstatymo 31 straipsnyje ir „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo“ 20 straipsnyje. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pirmoji ir galutinė instancija byloms, kurios yra priskirtos jo kompetencijai. Taip pat jis yra apeliacinė instancija dėl apygardų administracinių teismų sprendimų, nutarčių ir nutarimų. Be kita ko, šis teismas nagrinėja prašymus dėl proceso atnaujinimo bylose, kurios jau buvo užbaigtos. Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme bylas nagrinėja trijų teisėjų kolegija, tačiau, atsižvelgiant į bylos sudėtingumą, ją nagrinėti gali ir sudaryta išplėstinė penkių ar septynių teisėjų kolegija. Byla taip pat gali būti perduota ir plenarinei teismo sesijai. Reikia pabrėžti, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas taip pat formuoja vienodą teismų praktiką ir leidžia „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletėnį“.¹³⁵

Jeigu nagrinėjant bylą iškyla klausimas, kokiam teismui byla yra teisinga, Lietuvoje yra sukurta speciali institucija, kuri vadinasi Teisingumo kolegija. Šios kolegijos kompetenciją, sudarymo tvarką ir kitus klausimus nustato Teismų įstatymo 37 straipsnis ir „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo“ 21 straipsnis. Į šią kolegiją įeina Lietuvos Aukščiausiojo

¹³⁴ Netaikant išankstinio nagrinėjimo ne teismo tvarka procedūros, Vilniaus apygardos administracinis teismas, kaip pirmosios instancijos teismas, nagrinėja šias bylas: 1) dėl Seimo kontrolieriaus kreipimosi (pareiškimo) dėl tarnybos santykių su valstybės tarnautojais nutraukimo; 2) pagal savivaldybių tarybų pareiškimus dėl jų teisių pažeidimo, kai atsakovai yra centriniai valstybinio administravimo subjektai; 3) dėl žalos, atsiradusios dėl centrinių valstybinio administravimo subjektų neteisėtų veiksmų, atlyginimo (Civilinio kodekso 6.271 straipsnis); 4) tarnybinius ginčus, kai viena ginčo šalis yra valstybės tarnautojas, turintis viešojo administravimo įgaliojimus, ir kai pareiškėjas ar atsakovas yra centrinė administravimo institucija, tarnyba ar jos tarnautojas, jeigu Valstybės tarnybos įstatymas nenustato kitokios atitinkamų ginčų sprendimo tvarkos; 5) pagal skundus dėl Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimų ir šios komisijos kreipimusi dėl tarnybos santykių su valstybės tarnautojais nutraukimo; 6) pagal pareiškimus, kai kyla ginčai tarp nepavaldžių vienas kitam viešojo administravimo subjektų dėl kompetencijos ar administracinius santykius reglamentuojančių įstatymų pažeidimo (šio įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 8 punktą), o pareiškėjas ar atsakovas yra centrinė administravimo institucija, įstaiga ar tarnyba; 7) pagal užsieniečių skundus dėl atsisakymo išduoti leidimą gyventi ar dirbti Lietuvoje ar tokio leidimo panaikinimo, taip pat skundus dėl pabėgėlio statuso; 8) pagal prašymus užtikrinti Vyriausiosios administracinių ginčų komisijos sprendimų vykdymą. Vilniaus apygardos administracinis teismas pirmąja instancija taip pat nagrinėja skundus (prašymus) dėl Vyriausiosios administracinių ginčų komisijos, Mokestinių ginčų komisijos, o įstatymų numatytais atvejais ir dėl kitų išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka institucijų priimtų sprendimų.

¹³⁵ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, žiūrėta 2016 02 28, <http://www.lvat.lt/lt/teismu-praktika/teismo-biuletiniai.html>

Teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininkas, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininko pavaduotojas ir po vieną šių teismų pirmininkų paskirtą teisėją. Bendrosios kompetencijos teismai prašymus ar nutartis paduoda per Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, administraciniai teismai – per Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą.

Asmenims, norintiems tapti apygardų administracinių teismų teisėjais, įstatymai numato kandidatams į apygardos teismo teisėjus tapačius reikalavimus. „Šių teismų teisėju gali būti skiriamas teisėju karjeros siekiančių asmenų registre įrašytas teisėjas, turintis ne mažesnę kaip penkerių metų apylinkės teismo teisėjo darbo stažą, teisės krypties socialinių mokslų daktaras ar habilituotas daktaras, turintis ne mažesnę kaip penkerių metų teisinio pedagoginio darbo stažą, pateikęs sveikatos pažymėjimą.“¹³⁶ Asmeniui, norinčiam tapti Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėju, keliami tokie patys reikalavimai kaip ir Lietuvos apeliacinio teismo teisėjui. Taigi asmuo, norintis tapti Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėju, turi būti įrašytas į teisėju karjeros siekiančių asmenų registro sąrašą, būti ne mažiau kaip ketverius metus išdirbęs apygardos administracinio teismo ar apygardos teismo teisėju, būti teisės krypties socialinių mokslų daktaras ar habilituotas daktaras, daugiau nei aštuonerius metus dirbęs pedagoginį darbą ir pateikęs sveikatos pažymėjimą. Kiekvieną teisėją į apygardos administracinį teismą skiria ir teisėju darbo vietas keičia Respublikos Prezidentas. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjus taip pat skiria tik Respublikos Prezidentas, tačiau Respublikos Prezidentui dėl šių teisėjų skyrimo pataria Teisėju taryba. Taigi Seimas šių teisėjų skyrimui neturi jokios įtakos. Apygardos administraciniuose teismuose veikia pirmininkas, pirmininko pavaduotojas (skiriamas, jei teisme yra ne mažiau kaip dešimt teisėjų) ir kiti teisėjai. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sudėtis yra tokia pati kaip ir apygardų administracinių teismų.

Kaip ir bendrosios kompetencijos teismų teisėjai, taip ir apygardų administracinių ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjai yra skiriami iki 65 metų amžiaus. Sulaukus šio amžiaus, teisėjo įgaliojimai baigiasi, tačiau jie gali būti pratęsti, kai įgaliojimai nutrūksta neužbaigus bylos. Atleisti teisėją iš pareigų gali Respublikos prezidentas, tačiau šiuo klausimu jam pataria Teisėju taryba. Teisėju atleidimo pagrindai yra numatyti Konstitucijos 115 straipsnyje. Jame numatyta, kad teisėjai iš pareigų atleidžiami „savo noru; pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukę įstatymo nustatyto pensinio amžiaus; dėl sveikatos būklės; išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu

¹³⁶ Toma Birmontienė et al., *supra* note 23, p. 788.

perkėlus į kitas pareigas; kai savo poelgiu pažemino teisėjo darbą; kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai.¹³⁷ Taigi visų teismų teisėjams yra taikomi tie patys atleidimo pagrindai.

Latvijoje administracinis teismas taip pat palyginti jauna institucija. Šis teismas įsteigtas 2004 metais ir jis pavaldus teisingumo ministru. Latvijoje rajono (miesto) teismai ne tik nagrinėja civilines ir baudžiamąsias bylas, tačiau taip pat pirmąją instanciją nagrinėja ir administracines bylas. Rajono administraciniai teismai yra penki – Rygos, Jelgavos, Rēzeknės, Valmieros ir Liepojos. Šiame teisme bylas nagrinėja vienas teisėjas arba teisėjų kolegija, o apeliacine ir kasacine tvarka bylas nagrinėja teisėjų kolegija. Apeliacine tvarka administracinės bylos nagrinėjamos apygardų teismuose, tačiau jei asmuo nėra patenkintas apeliacine tvarka išnagrinėtos bylos sprendimu, jis kasacine tvarka gali kreiptis į Aukščiausiojo Teismo Senato Administracinių bylų skyrių. Tai patvirtina ir „Latvijos administracinio proceso įstatymo“¹³⁸ 105 straipsnis. Yra numatyta aplinkybių, kada administracines bylas pirmąją instanciją gali nagrinėti ir apygardos administracinis teismas arba Aukščiausiojo Teismo Senato Administracinių bylų skyrius: „jeigu įstatyme nustatyta, kad administracinę bylą pirmąją instanciją turi nagrinėti apygardos administracinis teismas arba Aukščiausiojo Teismo Senato Administracinių bylų skyrius, o ne rajono administracinis teismas, susijęs prašymas konkrečioje byloje turi būti perduodamas apygardos administraciniam teismui arba Aukščiausiojo Teismo Senatui.“¹³⁹ Šalis, nesutinkanti su pirmosios instancijos teismo sprendimu ar papildomu sprendimu, kurį priėmė pirmosios instancijos teismas, turi teisę dėl tokio teismo sprendimo paduoti apeliacinį skundą. Verta pažymėti, jog yra numatyta išimtis, kada teismo sprendimas negali būti apskūstas arba toks sprendimas gali būti apskūstas tik kasacine tvarka. Neįsiteisėjęs teismo sprendimas gali būti apskūstas apygardos administraciniam teismui. Kasacinis skundas gali būti paduotas dėl teismo sprendimo ar apeliacinio teismo papildomo sprendimo, jeigu teismas nagrinėdamas bylą viršijo savo įgaliojimus ar pažeidė procesines arba materialines normas. Be kita ko, šalia apylinkių (rajonų) teismų taip pat yra įsteigtas ir veikia administracinis apylinkės teismas, kuris pirmąją instanciją nagrinėja tik administracines bylas. Tokioms byloms nagrinėti apeliacine tvarka yra įsteigtas administracinis apygardos teismas. O kasacine tvarka administracines bylas nagrinėja Aukščiausiasis Teismas.¹⁴⁰ „Latvijos administracinio proceso įstatymo“ 184 straipsnis reglamentuoja administracinių teismų kompetenciją: „prašymas gali būti paduotas dėl

¹³⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra* note 4.

¹³⁸ Administrative Procedure Law, žiūrėta 2016-02-18, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN018406.pdf>

¹³⁹ Europos e. teisingumo portalas, žiūrėta 2016 02 28, https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-lv-lt.do?member=1

¹⁴⁰ Nacionalinė teismų administracija, *Europos Sąjungos valstybių teismų sistemos* (2008), 16. Žiūrėta 2016 02 08, old.teismai.lt/dokumentai/naudinga.../es_teismu_sistemos.doc

klausimo, kuriuo buvo panaikintas administracinių aktų galiojimas; faktinių institucijų veiksmų; specifinių viešųjų teisinių santykių, kurie atsiranda iš išorinio reguliavimo priėmimo, buvimo, nebuvimo, jeigu neįmanoma pasinaudoti atitinkamomis teisinėmis priemonėmis; viešosios juridinės sutarties su įstatymo normomis atitikimo ir jos teisingo įvykdymo.¹⁴¹ Latvijoje yra įtvirtina galimybė asmeniui, kurio teisės ir laisvės yra pažeistos, kreiptis į administracinį teismą dėl individualių administracinių aktų teisėtumo. Kasacine tvarka asmuo gali pateikti skundą, jei apeliacinės instancijos teismas pažeidė materialinės ar procesinės teisės normas arba nagrinėdamas bylas viršijo savo kompetencijos ribas.

Latvijoje kaip ir minėta aukščiau administracines bylas nagrinėja bendrosios kompetencijos teismai, tačiau bylos taip pat turi būti suskirstytos į atskirus skyrius. Todėl tokioje valstybėje, bylos paskirstomos į skyrius vieno teismo – Aukščiausiojo teismo.

Latvijoje taikoma tokia pati teisėjų skyrimo, atleidimo, pašalinimo iš pareigų tvarka kaip ir teisėjų, kurie nagrinėja civilines ir baudžiamąsias bylas, kadangi tie patys teismai nagrinėja ir administracines bylas.

Estijos Konstitucija įtvirtina nuostatą, jog specialių kategorijų byloms leidžiama steigti specializuotus teismus, tačiau draudžiama steigti ypatinguosius teismus. Estija iš dalies priskiriama valstybėms, kuriose veikia vientisa bendrosios kompetencijos teismų sistema, tačiau administracines bylas pirmąją instanciją nagrinėja atskiri administraciniai teismai. Šiuo metu Estijoje veikia 2 administraciniai teismai (Talino ir Tartu). Kiekvienas iš šių teismų turi ir po dvejus teismo rūmus. Šiuose teismuose yra sprendžiami administraciniai ginčai. Nepaisant to, jog administraciniai teismai yra atskirti nuo bendrosios kompetencijos teismų tik pirmojoje instancijoje, administracines bylas apeliacine tvarka nagrinėja apygardų teismai. Apygardų teismų apeliacine tvarka išnagrinėtas bylas kasacine tvarka peržiūri Aukščiausiojo Teismo Administracinių bylų kolegija. Ginčo šalis apygardos teismui gali teikti apeliacinį skundą dėl netinkamai taikytos materialinės normos, neteisingai įvertintų įrodymų ar pažeistų procedūros taisyklių. „Administracinio proceso kodekse“ yra numatyta nuostata, jog apeliacinį skundą gali teikti ir asmuo, kuris nebuvo prijungtas prie teismo proceso, tačiau teismo sprendimas turi įtakos jo teisių ir laisvių apsaugai. Jeigu apygardos teismas netinkamai taikė materialinės teisės taisykles arba buvo pažeistos procedūros taisyklės, ginčo šalis gali paduoti kasacinį skundą. Kasacinį skundą, taip pat kaip ir apeliacinį skundą, gali paduoti asmuo, kuris nebuvo įtrauktas į procesą, tačiau apygardos teismo sprendimas turi įtakos jo teisėms ir laisvėms.

¹⁴¹ Administrative Procedure Law, *supra* note 55.

Estijos administraciniai teismai nagrinėja ginčus, susijusius su „viešosios teisės santykiais, nebent įstatymas numato kitą tokių ginčų nagrinėjimo tvarką. Administraciniams teismams gali būti priskiriamos ir kitos pareigos. Taip pat bylos prieš užsienio institucijų aktus, tarptautines organizacijas ar jų organus, kurios negali būti pareikštos Estijos teismuose.“¹⁴²

Teisėjų skaičių kiekviename administraciniame teisme ir jų skyriuose nustato teisingumo ministras, tačiau išklausęs administracinio teismo pirmininko ir apygardos teismo pirmininko nuomonių. Administracines bylas nagrinėja vienas teisėjas, tačiau tam tikrais atvejais bylos gali būti nagrinėjamos trijų teisėjų. Apygardos teismuose ir Aukščiausiojo Teismo Administracinių bylų skyriuje administracines bylas nagrinėja trijų narių kolegija.

Estijoje administraciniai teismai yra atskirti nuo bendrosios kompetencijos teismų pirmojoje instancijoje, o aukštesnės instancijos teismuose administracines bylas nagrinėja bendrosios kompetencijos teismai, tačiau tokioje situacijoje taip pat turi būti numatytas bylų priskirtinumas. Kadangi Aukščiausiajame teisme yra Civilinių, Baudžiamųjų ir Administracinių bylų skyriai, todėl priskirtinumo klausimą sprendžia Aukščiausiasis teismas.

Administracinių teismų teisėjai šias pareigas gali eiti iki 67 metų. Administracinių teismų teisėjams, kaip ir apskričių bei apygardų teismų teisėjams, yra numatyti tokie patys teisėjų įgaliojimų nutrūkimo pagrindai. Be kita ko, nesiskiria ir teisėjų skyrimo į administracinį teismą tvarka.

Taigi pagrindinis skirtumas tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos specializuotų teismų yra tai, jog vienintelėje Lietuvoje yra numatyta dvipakopė administracinių teismų sistema. Latvijoje ir Estijoje veikia tripakopė administracinių teismų sistema.

Reikia pabrėžti, jog Lietuvoje administraciniai teismai yra atskirti nuo bendrosios kompetencijos teismų, o Latvijoje ir Estijoje – prijungti.

Estijos administraciniai teismai išsiskiria iš kitų valstybių tuo, jog tik pirmojoje instancijoje administraciniai teismai yra atskirti nuo bendrosios kompetencijos teismų, tačiau apeliacine tvarka tokias bylas nagrinėja apygardų teismai, o kasacine tvarka apygardų apeliacinius skundus peržiūri Aukščiausiojo Teismo Administracinių bylų skyrius. Šie teismai yra priskiriami prie bendrosios kompetencijos teismų.

¹⁴² Code of Administrative Court Procedure, žiūrėta 2016 02 28, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/527012014001/consolide>

IŠVADOS

1. Teisminė valdžia, t. y. teismai, yra nepriklausoma ir savarankiška valdžia, tačiau ji nėra atsieta nuo kitų valdžių – įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžios numato sklandų teisminės valdžios funkcionavimą. Lietuvos Respublikos Konstitucija jau pirmuose straipsniuose įtvirtina valdžių padalijimo principą, atskiriantį teisminę valdžią nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių. Latvija savo Konstitucijoje nėra įtvirtinusi valdžių padalijimo principo, tačiau negalima teigti, kad tokios principo šalyje nėra. Estijos teisininkams kyla abejonių dėl teisminės valdžios atskyrimo, savarankiškumo ir nepriklausomumo, tačiau teisminės valdžios savarankiškumas ir nepriklausomumas yra įtvirtintas Konstitucijoje ir teisinėje literatūroje.
2. Nepriklausomybės atkūrimas davė didelį postūmį siekiant įtvirtinti teismų sistemas visose Baltijos šalyse. 1940 metais prasidėjusi sovietinė okupacija visų trijų valstybių teismų sistemas palietė vienodai.
3. Lietuvoje ir Latvijoje konstitucinę priežiūrą atlieka specializuotos institucijos – Konstituciniai Teismai, tačiau Estija tokios institucijos neturi. Šioje valstybėje konstitucinę priežiūrą atlieka Aukščiausiasis Teismas, o tiksliau Konstitucinės priežiūros rūmai. Svarbu paminėti, kad Latvijos ir Estijos teisės aktai yra nurodę platesnį kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas subjektų sąrašą. Visose trijose Baltijos valstybėse skiriant teisėjus į pareigas dalyvauja visos valstybės valdžios – įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė. Latvijoje nuo 2001 m. veikia konstitucinio skundo institutas, o kitose Baltijos valstybėse toks institutas nėra įsteigtas. Galima tik pažymėti, kad Lietuvoje ir Estijoje taip pat buvo bandymų jį steigti.
4. Baltijos šalių Konstitucijos tik siaurai apžvelgia teismų sistemas. Plačiau jos apžvelgiamos teismų sistemas reglamentuojančiuose įstatymuose. Nors visų trijų Baltijos valstybių teismai turi tokias pačias instancijas, tačiau skiriasi šiose instancijose esantys teismai.
 - 4.1. Pirmąja instancija Lietuvoje bylas nagrinėja apylinkių ir apygardų teismai. Latvijoje pirmąja instancija bylos nagrinėjamos rajonų (miesto) teismuose, taip pat tam tikras bylas nagrinėja apygardų teismai. Estijoje pirmoji instancija nagrinėtinoms byloms yra apskričių teismai.
 - 4.2. Apeliacine instancija bylas nagrinėja Lietuvoje – Apeliacinis teismas. Tuo tarpu Latvijoje apeliacine tvarka bylos nagrinėjamos apygardų teismuose bei

Aukščiausiajame teisme esantys teismo rūmai. Estijoje bylas apeliacine tvarka nagrinėja apygardos teismas.

4.3. Lietuvoje kasacine instancija bylos nagrinėjamos Aukščiausiajame teisme. Kasacinė instancija Latvijoje yra Aukščiausiojo teismo Senatas. Estijoje kasacine tvarka bylas nagrinėja – Aukščiausiasis teismas.

Lietuvoje pretendams į teisėjus yra numatytos atrankos, tačiau Estijoje yra skelbiami viešieji konkursai. Panašiai visose valstybėse yra reglamentuojami reikalavimai norintiems tapti teisėjais, taip pat panašios sąlygos numatytos teisėjų pašalinimo atvejais. Teismų veiklai prižiūrėti Lietuvoje ir Latvijoje yra įsteigtos teismų savivaldos. Skirtingai nei Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje šalia teismų yra įsteigtos tam tikros institucijos, kurios nagrinėja joms skirtus ginčus.

5. Lietuvoje yra numatyta dvipakopė administracinių teismų sistema, o Latvijoje ir Estijoje veikia tripakopė administracinių teismų sistema. Lietuvoje administraciniai teismai yra atskirti nuo bendrosios kompetencijos teismų, o Latvijoje ir Estijoje – neatskirti. Estijoje administraciniai teismai nuo bendrosios kompetencijos teismų yra atskirti tik pirmojoje instancijoje, o apeliacine tvarka administracines bylas nagrinėja apygardų teismai. Kasacine tvarka apygardų apeliacinius skundus peržiūri Aukščiausiojo Teismo Administracinių bylų skyrius.

PASIŪLYMAI

Paprastai asmuo dėl pažeistų teisių į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą turi teisę kreiptis tik per bendrosios kompetencijos teismus, paprašęs šios institucijos sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą. Nors Lietuvoje individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas ir buvo svarstytas, tačiau nebuvo galutinai priimtas. Todėl siekiant, kad asmuo galėtų tiesiogiai kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą ir operatyviau ginti savo pažeistas konstitucines teises, siūloma pakartotinai svarstyti klausimą dėl konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvoje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999-02-03, Nr. 13-308.
2. Lietuvos Respublikos administracinių teismų įsteigimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999-02-03, Nr. 13-309.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000-10-25, Nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 6-120.
7. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007-07-12, Nr. 77-3061.
8. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“. *Valstybės žinios*, 1994-06-17, Nr. 46-851.

II. Specialioji literatūra:

9. Abramavičius, Armanas, et. al. *Lietuvos teisinės institucijos: Vilniaus universiteto vadovėlis*. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas. Vilnius: Registrų centras, 2011.
10. Abramavičius, Armanas. *Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje*. Jurisprudencija: Mokslo darbai. 2007 11 (101); 15-21.
11. Badaras, Mindaugas, Gudeliauskas, Gediminas. „Latvijos Respublikos Konstitucija“, iš *Užsienio šalių konstitucijos: antras leidimas mokomasis leidinys*. Dovilė Karpičiūtė, Giedrė Ulevičiūtė, Giedrė Dambrauskaitė, Dominykas Kabašinskas, Asta Galinaitytė, Evaldas Matulis, Virginija Prasmickaitė, Milda Urbonaitė, Giedrė Kontrimaitė, Inga Milašiūtė, Jurgita Kirtiklytė, Mindaugas Badaras, Gediminas Gudeliauskas, Vilius Kupčinskas, Irutė Sasnauskaitė, Saulius Jarašiūnas, Indrė Kazėnaitė, Darija Morozova. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
12. Beliūnienė, Lina. *Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu: monografija*. Vilnius: Justitia, 2014.
13. Birmontienė, Toma et al., *Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

14. Birmontienė, Toma et. al. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005.
15. Butvilavičius, Darius. „Estijos Respublikos konstitucinė sistema,“ iš *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos. Mokslo studija*. Darius Beinoravičius et al. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
16. Danišauskas, Gintautas. *Teisėsaugos institucijos: [vadovėlis]*. Vilnius: Justitia, 2013.
17. Endzinš, Aivars. „Konstitucinio skundo institutas Latvijoje,“ iš *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga 2002 m. kovo 15–16 d.* Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002.
18. Endzinš, Aivars. „Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos Konstituciniai Teismai: panašumai ir skirtumai,“ iš *Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Tarptautinė konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įkūrimo penkerių metų sukakčiai. Vilnius, 1998 m. balandžio 23-24.* Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998 m.
19. Kardelis, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas, 2002.
20. Kontrimaitė, Giedrė, Milašiūtė, Inga, Kirtiklytė, Jurgita. „Estijos Respublikos Konstitucija,“ iš *Užsienio šalių konstitucijos: antras leidimas mokomasis leidinys*, Dovilė Karpičiūtė, Giedrė Ulevičiūtė, Giedrė Dambrauskaitė, Dominykas Kabašinskas, Asta Galinaitė, Evaldas Matulis, Virginija Prasmickaitė, Milda Urbonaitė, Giedrė Kontrimaitė, Inga Milašiūtė, Jurgita Kirtiklytė, Mindaugas Badaras, Gediminas Gudeliauskas, Vilius Kupčinskas, Irutė Sasnauskaitė, Saulius Jarašiūnas, Indrė Kazėnaitė, Darija Morozova (Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004).
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 1993-2009*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 2010-2013*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014.
23. Maksimaitis, Mindaugas. „Istorinės teisminės valdžios ištakos Lietuvoje,“ iš *Teisminės valdžios problemos Lietuvoje*, Konferencija, skirta teismų reformos Lietuvoje įgyvendinimo analizei. Vilnius, 1996 m. rugsėjo 19 d.

24. Maksimaitis, Mindaugas. *Teismų santvarkos pagrindų formavimas Lietuvoje (1918-1933)*. Jurisprudencija, Mykolo Romerio universitetas, 2003.
25. Maruste, Rait. „Estijos konstitucinės teisės raida ir problemos,“ iš *Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Tarptautinė konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įkūrimo penkerių metų sukakčiai*. Vilnius, 1998 m. balandžio 23-24. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998 m.
26. Mesonis, Gediminas. *Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003.
27. Romeris, Mykolas. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Vilnius: Pozicija, 1994.
28. Romeris, Mykolas. *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. Vilnius: Mintis, 1990.
29. Tidikis, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003.
30. Vaitiekienė, Elena, ir Vidrinskaitė Saulė. *Lietuvos konstitucinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2000.
31. Žilys, Juozas „Latvijos Respublikos Konstitucija (Satversme),“ iš *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*, Vaidotas Bacevičius, doc. dr. Darius Beinoravičius, prof. dr. Toma Brimontienė, Darius Butvilavičius, prof. dr. Egidijus Jarašiūnas, prof. dr. Gediminas Mesonis, prof. dr. Alvydas Pumputis, dr. Milda Vainiutė, doc. dr. Elena Vaitiekienė, doc. dr. Saulė Vidrinskaitė, prof. dr. Juozas Žilys, doc. dr. Edita Žiobienė, Mantas Varaška. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.
32. Žilys, Juozas. „Konstitucinis Teismas ir Lietuvos teisės raida,“ iš *Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Tarptautinė konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įkūrimo penkerių metų sukakčiai*. Vilnius, 1998 m. balandžio 23-24. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998 m.

III. Interneto šaltiniai:

33. Bartole Sergio ir Steinberger Helmut. “Konstitucinės justicijos Estijoje reformos recenzija” (Bartole, Sergio ir Steinberger, Helmut. „Opinion on the reform of constitutional justice in Estonia“). European Commission for democracy through law. Strasbourg, 5 June 1998. Žiūrėta 2016 02 08.

[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(1998\)059-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(1998)059-e)

34. BNS. „KT pirmininkas: įteisinti individualų konstitucinį skundą reikėtų milijonų litų“. Žiūrėta 2016 02 23.

<http://www.delfi.lt/news/daily/law/kt-pirmininkas-iteisinti-individualu-konstitucini-skunda-reiketu-milijonu-litu.d?id=51023499>

35. Estijos administracinio proceso kodeksas (Code of Administrative Court Procedure). Žiūrėta 2016 02 28.

<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/527012014001/consolide>

36. Estijos Aukščiausiojo teismo puslapis. Žiūrėta 2016 02 16.

<http://www.riigikohus.ee/?id=181>

37. Estijos Aukščiausiasis teismas. Žiūrėta 2016 02 16.

<http://www.riigikohus.ee/vfs/1264/Riigikohus%20brozh2011%20ENG%20www.pdf%3E>

38. Estijos Konstitucinės kontrolės teismo proceso įstatymas (Constitutional Review Court Procedure Act). Žiūrėta 2016 02 06.

<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013032/consolide>

39. Estijos Respublikos Konstitucija (Constitution of the Republic of Estonia). Žiūrėta 2016 02 03.

<https://president.ee/en/republic-of-estonia/the-constitution/index.html#1>

40. Estijos Respublikos teismų sistemos įstatymas (Estonia Courts System Act). Žiūrėta 2016 02 20.

<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/5683>

41. Estijos Respublikos teismų įstatymas (Court Act of Estonia). Žiūrėta 2016 02 16.

<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514022014001/consolide>

42. Estijos teismų puslapis. Žiūrėta 2016 02 16.

<http://www.kohus.ee/en>

43. Europos e. teisingumo portalas. Žiūrėta 2016 02 08.

https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-lv-lt.do?member=1

44. Jurcena Laila. „Latvijos Konstitucinio Teismo valdžių padalijimo principas ir nepriklausomumas“. (Jurcena, Laila. "Separation of Powers and Independence of the Constitutional Court of the Republic of Latvia". 2nd Congress of the World Conference on Constitutional Justice "Separation of Powers and Independence of Constitutional Courts and Equivalent Bodies"). Rio de Janeiro, 16-18 January 2011. Žiūrėta 2016 02 27.

http://www.venice.coe.int/WCCJ/Rio/Papers/LAT_Jurcena_E.pdf

45. Kergandberg Eerik. „Europos žmogaus teisių teismas – ketvirtoji teismo instancija Estijoje?“ (Kergandberg, Eerik. „European Court of the Human Rights – Court of fourth instance in Estonia?“). Nacionalo Augstako tiesu loma cilvektiesibu aizsardziba. The Role of Supreme Courts in the protection of human rights, Riga. Žiūrėta 2016 02 10.

at.gov.lv/files/uploads/files/docs/.../kergandbergs.doc

46. Laffranque Julia. „Estijos teismų sistema ir Europos Sąjungos teisė“. (Laffranque, Julia. „The Judicial System of Estonia and European Union Law“). International Journal of Legal Information, Issue 2 Summer 2005. Žiūrėta 2016 02 27.

<http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1016&context=ijli>

47. Latvijos administracinio proceso įstatymas (Administrative Procedure Law). Žiūrėta 2016 02 18.

<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN018406.pdf>

48. Latvijos Aukščiausiojo Teismo interneto puslapis. Žiūrėta 2016 02 15.

<http://at.gov.lv/en/>

49. Latvijos įstatymas „Dėl teisminių galių“ (Latvian Law „On Judicial Power“). Žiūrėta 2016 02 10.

<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN018383.pdf>

50. Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymas (Latvia Constitutional Court Law). Žiūrėta 2016 02 16.

<http://www.humanrights.lv/doc/latlik/satvties.htm>

51. Latvijos nacionalinis teismų puslapis. Žiūrėta 2016 02 14.

<https://www.tiesas.lv/>

52. Lietuvos Respublikos 1922 m. rugpjūčio 1 d. Konstitucija. Žiūrėta 2016 02 14.

https://lt.wikisource.org/wiki/Lietuvos_Valstyb%C4%97s_Konstitucija_%281922_m._rugpj%C5%AB%C4%8Dio_1_d.%29

53. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuleteniai. Žiūrėta 2016 02 28.

<http://www.lvat.lt/lt/teismu-praktika/teismo-biuleteniai.html>

54. Monkevičius, Kazimieras. *Valdžių padalijimo principas kaip demokratijos veiksnys: atvejo studija*, (Santalka. Filosofija. 2009, t. 17, nr. 1). Žiūrėta 2016 02 05.

<file:///C:/Users/User/Desktop/Downloads/26-125-1-PB.pdf>

55. Nuuma Poigo. „Estijos Respublikos Konstitucija apie teismus ir valdžių padalijimą“ (Nuuma, Poigo. „The Constitution of the Republic of Estonia about Separation of Powers and Courts“). Žiūrėta 2016 03 02.
http://deephought.ttu.ee/majandus/tekstid/TUTWPE_05_128.pdf
56. Pilybaitė, Indrė. „Konstitucinės justicijos institucijos Baltijos šalyse (Estija, Latvija, Lietuva)“. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2007.
http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20070104_201731-70757/DS.005.0.01.ETD
57. Stankevičienė, Laura. „Šiuolaikinės Baltijos šalių (Lietuva, Latvija, Estija) Konstitucijos“. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2007.
http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20080128_11094185137/DS.005.0.02.ETD
58. Šinkūnas, Haroldas. *Valdžių padalijimo principas ir teisminės valdžios vieta valdžių padalijimo sistemoje* (Teisė, 2003). Žiūrėta 2016 02-26.
<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB0001:J.04~2003~1367189705093/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe analizuojama trijų Baltijos šalių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos – teismų sistema: nurodomos esminės teisminės valdžios charakteristikos, aptariama Baltijos šalių teismų sistemų istorinė raida, nagrinėjami dabartinių Lietuvos, Latvijos, Estijos teismų sistemų ypatumai ir atliekama jų lyginamoji analizė.

Reikšminiai žodžiai: Baltijos šalių teismų sistema; teismų sistemos istorinė raida; konstitucinės priežiūros institucijos; bendrosios kompetencijos teismai; specializuoti teismai.

ANOTATION

In this Master's thesis the court system of the three Baltic States Lithuania, Latvia and Estonia is analyzed: the essential characteristics of judicial branch are indicated, the historical change of court system in Baltic States is analyzed, the current features of court system in Lithuania, Latvia and Estonia are discussed and comparative analysis is conducted.

Key words: Court system of Baltic States; Historical development of court system; Constitutional supervisory authorities; General competence court; Specialized court.

SANTRAUKA

BALTIJOS ŠALIŲ TEISMŲ SISTEMOS: LYGINAMOJI ANALIZĖ

Lietuva, Latvija ir Estija – trys Baltijos valstybės, kurias ne tik jungia panaši istorija, bet ir panaši valdžios sudėtis, t. y. įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė. Magistro baigiamajame darbe nurodomos esminės teisminės valdžios charakteristikos, analizuojama Baltijos šalių teismų sistemų istorinė raida, aptariami dabartinių Lietuvos, Latvijos, Estijos teismų sistemų ypatumai ir atliekama jų lyginamoji analizė.

Pirmajame darbo skyriuje aprašoma teismo vieta valdžios institucijų sistemoje, pateikiama teisminei valdžiai būdinga charakteristika ir analizuojamas Lietuvos, Latvijos ir Estijos teismų įtvirtinimas jų valdžių sistemose.

Antrajame darbo skyriuje analizuojama atskirai ir lyginama visų trijų Baltijos valstybių teismų sistemų istorinė kaita 1918–1940 metais.

Trečiajame darbo skyriuje aptariama po nepriklausomybės atkūrimo susiformavusi ir iki šių dienų esanti Baltijos valstybių teismų sistema: aptariami visų trijų valstybių konstitucinės priežiūros institucijos, bendrosios kompetencijos bei specializuoti teismai.

Atlikta analizė rodo, kad teisminė valdžia yra nepriklausoma ir savarankiška, tačiau ji nėra atsieta nuo kitų valdžių – įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžios numato sklandų teisminės valdžios funkcionavimą.

Autorė darbe pažymi, kad Lietuvos ir Estijos Konstitucijos aiškiai įtvirtina valdžių padalijimo principą, atskiriantį teisminę valdžią nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių, o Latvijos Konstitucijoje valdžių padalijimo principas nėra įtvirtintas, tačiau negalima teigti, kad juo nesivadovaujama.

Nepriklausomybės atkūrimas davė didelį postūmį siekiant įtvirtinti teismų sistemas visose Baltijos šalyse. 1940 metais prasidėjusi sovietinė okupacija visų trijų valstybių teismų sistemas palietė vienodai.

Lyginamoji analizė atskleidžia skirtumus, pastebimus tarp Baltijos šalių konstitucinės priežiūros institucijų, bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų.

SUMMARY

COURT SYSTEMS OF BALTIC STATES: COMPARATIVE ANALYSIS

The three Baltic States Lithuania, Latvia and Estonia are connected not only by a similar historical background, but also by the structure of government, consisting of legislative, executive and judicial branches. The essential characteristics of judicial branch are specified and the historical development of the court system in the Baltic States is analyzed in this Master's thesis. Also the current features of court system in Lithuania, Latvia and Estonia are discussed and comparative analysis is conducted in this paper.

In the first section of the thesis court place in the system of authorities is described, characteristics of court power are provided and the consolidation of Lithuanian, Latvian and Estonian courts in the system of authorities of the states are analyzed.

In the second section of the thesis the historical change of all the Baltic States in the period from 1918 to 1940 are analyzed separately and compared between.

In the third section of the thesis the current court system that formed after the restoration of independence in Baltic States is discussed, i.e. the constitutional supervisory authorities, general competence and specialized courts of the three states.

The analysis shows that the court power is independent and autonomous but at the same time is not disconnected from other branches, i.e. legislative and executive branches participate in smooth functioning of judicial authority.

In the thesis the author indicates, that the constitutions of Lithuania and Estonia clearly consolidates the principle of separation of powers which separates the judicial power from legislative and executive powers. This principle is not consolidated in the constitution of Latvia. However it cannot be claimed that this principle is not followed in the system of authorities in Latvia.

The restoration of the independence caused a significant shift in pursuance to consolidate court systems in all the Baltic States. The Soviet occupation that had started in 1940s affected the court systems of all three states equally. The comparative analysis reveals the differences between the constitutional supervisory authorities, general competence and specialized courts in the Baltic States.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2016-04-08

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),
Teisės fakulteto/Viešosios teisės instituto, Administracinės teisės

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė) Agnė Bugienė _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Baltijos šalių teismų sistemos: lyginamoji analizė“ _____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų

metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

Agnė Bugienė
(vardas, pavardė)